

A decorative graphic on the right side of the page. It features three concentric blue circles of different sizes, each with a lighter blue outer ring. Two thin blue lines originate from the top left and extend diagonally towards the circles. A large, partially visible concentric blue circle is at the bottom right.

Presteren=lezen met een doel!

Een praktijkonderzoek naar het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden.

Door: C.H. den Besten
Master Special Educational Needs,
uitstroomprofiel Onderwijs en leerproblemen.
Leerroute Remedial Teacher en
Taalspecialist/dyslexie
Studentnummer 1029847
Datum: 13 november 2011
Onderzoeksdocent: Drs. Gerard Veerbeek

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	6
1.1 Verlegenheids situatie	6
1.1.1 Basisschool "De Regenboog"	6
1.1.2 Voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog"	6
1.1.3 Aanleiding tot het onderzoek	7
1.2 Praktijkvraag en onderzoeksvragen.....	7
1.2.1 Praktijkvraag	7
1.2.2 Doel in en doel van het onderzoek	7
1.2.3 Onderzoeksvragen	7
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	8
2.1 Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?	8
2.1.1 Wat is technisch lezen?.....	8
2.1.2 Wat is voortgezet technisch lezen?	9
2.1.3 Wat zijn de kenmerken van het technisch leesonderwijs?.....	9
2.2 Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?	11
2.2.1 Wat is opbrengstgericht werken?.....	11
2.2.2 Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken?.....	11
2.2.3 Hoe kan er op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?.....	12
2.2.4 Hoe kan er op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?.....	13
2.2.5 Hoe kan er op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?.....	14
2.3 Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?	15
2.3.1 Wat zijn streefdoelen?	15
2.3.2 Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 4 tot en met 8 op tekstniveau vastgesteld worden?	16
2.3.3 Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er op woordniveau vastgesteld worden?	16
2.4 Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?	17
2.4.1 Welke middelen zijn er om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?	17
2.4.2 Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?	17
2.5 Tot slot	18
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek	20

3.1	Probleem verhelderen/oriëntatie	20
3.2	Plan maken	20
3.3.	Onderzoeksvragen en deelvragen	20
3.4	Plan uitvoeren	22
3.4.1	Vragenlijst voor de teamleden	22
3.4.2	Vragenlijst voor de leerlingen	23
3.5	Resultaat beoordelen	23
Hoofdstuk 4: Resultaten van het onderzoek		24
4.1	Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?	25
4.1.1	Wat is volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 technisch lezen? 25	
4.1.2	Wat is volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voortgezet technisch lezen?	26
4.1.3	Wat zijn volgens de teamleden de kenmerken van het technisch leesonderwijs?	26
4.2	Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?	27
4.2.1	Wat is opbrengstgericht werken volgens de teamleden?	27
4.2.2	Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken volgens de teamleden?	27
4.2.3	Hoe kan er op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden? ..	28
4.3	Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?	29
4.3.1	Wat zijn volgens de teamleden streefdoelen?	29
4.3.2	Welke AVI streefniveaus op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voor groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden?29	
4.3.3	Hoeveel leerlingen per jaargroep moeten het AVI streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8? 30	
4.3.4	Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor de DMT volgens de teamleden vastgesteld worden?.....	33
4.4	Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?	34
4.4.1	Welke middelen zijn er en zijn er gewenst, volgens de teamleden, om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?	34
4.4.2	Hoe kan er volgens de teamleden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn? 35	
4.5	Tot slot	35
Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen		38
5.1	Conclusies	38
5.1.1	Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?	38
5.1.2	Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?	39

5.1.3	Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?	40
5.1.4	Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?	41
5.2	Aanbevelingen	41
5.2.1	Aanbevelingen naar aanleiding van het voortgezet technisch leesonderwijs	41
5.2.2	Aanbevelingen naar aanleiding van het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs	41
5.2.3	Aanbevelingen naar aanleiding van streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen voor groep 4 tot en met 8.	42
5.2.4	Aanbevelingen naar aanleiding van het kunnen vaststellen of streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs behaald zijn	42
5.3	Discussie	42
5.4	Antwoord op de praktijkvraag.....	42
Literatuurlijst.....		44
Bijlagen.....		46
Bijlage 1: Heegsma & Hoffmans (2010) kwaliteitskaart "Samen bouwen aan opbrengstgericht werken"		48
Bijlage 2: "Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen"		50
Bijlage 3: Förrer (2010) De cyclus voor opbrengstgericht werken op schoolniveau.....		52
Bijlage 4: Förrer (2010) De cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau		53
Bijlage 5: Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) advieskalender voor het afnemen van toetsen bij alle leerlingen en zwakke leerlingen.....		54
Bijlage 6: Vragenlijst voor de teamleden		55
Bijlage 7: Vragenlijst voor de leerlingen van groep 4 tot en met 8		58

Samenvatting

De verlegenheidsituatie op basisschool "De Regenboog" is de aanleiding voor dit praktijkonderzoek. Hiertoe is de volgende praktijkvraag geformuleerd: Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?

In hoofdstuk 1 worden de verlegenheidsituatie en de aanleiding tot het onderzoek beschreven. Vervolgens komt de praktijkvraag met het doel in en van het onderzoek aan bod.

Om de praktijkvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?
- Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?
- Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?
- Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Door middel van literatuurstudie en onderzoek naar de mening van de teamleden (N=7) en de mening van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 (N=30) is antwoord gekregen op de onderzoeksvragen en daarmee ook de praktijkvraag.

In hoofdstuk 2 wordt de literatuurstudie beschreven. Hierin komt naar voren dat de facetten van het opbrengstgericht werken, binnen het voortgezet technisch leesonderwijs, aan bod komen door het gebruik van een evaluatieve cyclus. Er wordt onderscheid gemaakt tussen het opbrengstgericht werken op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau. De eerste stap is het formuleren van streefdoelen op zinsniveau en woordniveau. Binnen het voortgezet technisch leesonderwijs zijn een zestal kenmerken van belang en moet rekening gehouden worden met de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen. Het activerende directe instructiemodel helpt hierbij. Met behulp van een leesprotocol met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden kan vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde doelen behaald zijn, waarna de cyclus zich herhaalt.

In hoofdstuk 3 wordt de algemene opzet van het onderzoek in de praktijk beschreven en de stappen die daarbij zijn gezet.

De resultaten van het onderzoek naar de praktijk zijn verwerkt in hoofdstuk 4. Een opvallend resultaat is dat de meningen van de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 over de inhoud van het technisch en voortgezet technisch lezen bijna niet overeenkomen. Hierbij valt ook op dat de leerlingen van groep 4 tot en met 8 over de praktijk van het voortgezet technisch leesonderwijs een flink aantal antwoorden geven die in de literatuur niet worden genoemd.

In hoofdstuk 5 worden, per onderzoeksvraag, conclusies getrokken naar aanleiding van het onderzoek naar de literatuur en het onderzoek naar de praktijk. De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek zijn dat de leerlingen van groep 4 tot en met 8 niet weten wat de inhoud en het doel, per jaargroep, van het voortgezet technisch lezen is. De teamleden verschillen van mening over de percentages binnen de formulering van streefdoelen. Meerdere teamleden weten niet de kenmerken van het voortgezet technisch leesonderwijs te benoemen.

Vanuit de conclusies zijn aanbevelingen geformuleerd. Door het formuleren van streefdoelen is duidelijk waar naar toe gewerkt wordt. Door het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht te organiseren, met behulp van het activerende directe instructiemodel, kunnen doelen ook daadwerkelijk behaald worden.

Presteren = lezen met een doel! In dit praktijkonderzoek draait alles om presteren, lezen en doelen.

Hoofdstuk 1: Inleiding

Via praktijkonderzoek is onderzoek gedaan naar het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden. In dit hoofdstuk wordt de verlegenheidsituatie beschreven en de aanleiding tot het onderzoek. Vervolgens komt de daaruit voortvloeiende praktijkvraag aan bod met het doel in en van het onderzoek. Tot slot worden de onderzoeksvragen beschreven.

1.1 Verlegenheidsituatie

1.1.1 Basisschool "De Regenboog"

Basisschool "De Regenboog" staat in het dorp Everdingen, een klein dorp met ongeveer 1500 inwoners. Basisschool "De Regenboog" is een "brede samenwerkingsschool". Dat wil zeggen dat bestuur, ouders/verzorgers, team en kinderen de uitdaging aangaan om vanuit ieders eigen godsdienstige of andere levensovertuiging gestalte te geven aan een schoolgemeenschap, waarin kinderen en volwassenen van verschillende identiteit zich thuis voelen (Samenwerkingsschool "De Regenboog" Schoolplan 2007-2011 p. 6). Het leerlingenaantal op 1 oktober 2010 op "De Regenboog" is 98 leerlingen. Er zijn 4 combinatiegroepen (groep 1/2, groep 3/4, groep 6/7 en groep 7/8) en één enkele groep. (groep 5) Het team bestaat uit 1 directeur, 1 IB-er (tevens groepsleerkracht) en 6 groepsleerkrachten.

In het schoolplan 2007-2011 staan de visie, missie en de verhouding in leerling-gewichten beschreven. De missie van de school is: "Wij streven ernaar dat alle kinderen uit het dorp op de Regenboogschool onderwijs kunnen volgen, waarbij gekeken wordt naar de mogelijkheden van het kind en de school. Samen werken wij bewust aan gemaakte en te maken keuzes betreffende het schoolklimaat en het pedagogisch en het onderwijskundig handelen."

De visie van de school is: "De maatschappij heeft behoefte aan positief ingestelde mensen die zich in willen zetten voor de samenleving. De kleuren van Samenwerkingsschool "De Regenboog" staan voor: thuisnabij, samenwerken, eigenheid, respect, veiligheid, zelfstandigheid / verantwoordelijkheid, sfeer, uitdaging en ontwikkeling." (Samenwerkingsschool "De Regenboog" Schoolplan 2007-2011 p. 8)

Op "De Regenboog" is de verhouding van leerling-gewichten:

1.00 (geen) 82 %

1.25(0,30) 13%

0,90 (1,20) 5 %.

De leerlingen komen uit:

- het dorp Everdingen,
- het gebied tussen Everdingen en Zijderveld,
- het gebied tussen Hagestein en Everdingen
- het gebied tussen Everdingen en Culemborg.

1.1.2 Voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog"

In groep 3 wordt een start gemaakt met het leren lezen aan de hand van de methode "Veilig Leren Lezen, tweede maandversie" (2006, Zwijsen). In deze methode komen technisch lezen, begrijpend lezen, taal en spelling aan de orde. In groep 4 en 5 wordt aandacht besteed aan het technisch lezen; zo nodig klassikaal en/of in leesgroepen. Hiervoor wordt de methode "Goed Gelezen! Voortgezet Technisch Lezen" 2e versie (2005, Malmberg) gebruikt voor groep 4 t/m 6. Daarnaast wordt geprobeerd het lezen in het algemeen te bevorderen. Er wordt elke ochtend gestart met ca. 15 minuten stillezen. Ook wordt er elke dag voorgelezen en jaarlijks wordt de Kinderboekenweek gepromoot door middel van een project. Elke groep heeft een klassenbibliotheek.

"De Regenboog" heeft o.a. voor het vakgebied Nederlands te realiseren doelen opgesteld. De bewaking van deze doelen, de signalering, gebeurt door middel van toetsen en observaties. Deze gegevens worden vastgelegd in het leerlingvolgsysteem. In het zorgdocument staan de organisatie en de procedures van de leerlingenzorg beschreven. Zo is er een toetskalender, gebaseerd op het protocol leesproblemen en dyslexie van Wentink & Verhoeven uit 2003, waarop alle toetsen ingepland staan.

Op het gebied van lezen worden er van het CITO leerlingvolgsysteem de volgende toetsen gebruikt: Technisch lezen, Begrijpend Lezen, Woordenschattoets, Drie Minuten Toets en de AVI-leestoetsen. Door de invoering van de nieuwe toetsen Technisch lezen en de vernieuwde AVI leesniveaus is de toetskalender niet meer up-to-date.

1.1.3 Aanleiding tot het onderzoek

Op de teamvergadering kwam naar voren dat op het gebied van technisch lezen geen concrete doelen zijn geformuleerd. De doelen die er waren, zijn gebaseerd op de verouderde AVI leesniveaus. Schooljaar 2010/2011 is er gestart met de vernieuwde AVI leesniveaus. Het team wilde per leerjaar streefdoelen vaststellen passend bij de vernieuwde AVI leesniveaus. Ook wilde het team duidelijkheid hoe er opbrengstgericht gewerkt kan worden om deze streefdoelen te kunnen behalen.

Uit het onderzoeksrapport in het kader van het vierjaarlijkse bezoek van de inspectie van het onderwijs (januari 2011) kwam naar voren dat er geen eigen doelen vastgelegd zijn waartegen de behaalde resultaten kunnen worden afgezet. Hierdoor wordt het risico gelopen dat tekortkomingen in de leerresultaten niet of te laat worden onderkend. Ook in de uitvoering van de zorg aan leerlingen die extra hulp nodig hebben laat "De Regenboog" steken vallen. (Inspectie van het onderwijs, 2011, p. 8)

Gezien de situatie in de praktijk en de bevindingen in het onderzoeksrapport van de inspectie van het onderwijs, is er in dit onderzoek gericht gekeken naar het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs, zodat er per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden.

1.2 Praktijkvraag en onderzoeksvragen

1.2.1 Praktijkvraag

Via praktijkonderzoek is geprobeerd antwoord te vinden op de omschreven verlegenheids situatie. Hiertoe is de volgende praktijkvraag geformuleerd: Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?

1.2.2 Doel in en doel van het onderzoek

Doel in het onderzoek was onderzoek doen naar het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden. Door dit onderzoek is een antwoord verkregen op de omschreven praktijkvraag. Daarmee komen we bij het uiteindelijke doel van het onderzoek, aanbevelingen doen over het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden.

1.2.3 Onderzoeksvragen

Om de praktijkvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?
- Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?
- Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?
- Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

In hoofdstuk 3 komen de onderzoeksvragen terug, uitgewerkt in deelvragen. In hoofdstuk 2 worden de onderzoeksvragen aan de literatuur beantwoord.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

Om de praktijkvraag "Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?" te kunnen beantwoorden is literatuuronderzoek gedaan aan de hand van de volgende onderzoeksvragen en deelvragen:

Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

- *Wat is technisch lezen?*
- *Wat is voortgezet technisch lezen?*
- *Wat zijn de kenmerken van het technisch leesonderwijs?*

Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

- *Wat is opbrengstgericht werken?*
- *Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken?*
- *Hoe kan er op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?*
- *Hoe kan er op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?*
- *Hoe kan er op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?*

Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

- *Wat zijn streefdoelen?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 4 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 5 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 6 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 7 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 8 vastgesteld worden?*

Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

- *Welke middelen zijn er om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?*
- *Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?*

Binnen dit theoretisch kader wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en deelvragen aan de literatuur. In hoofdstuk 3 wordt het onderzoek naar de praktijk beschreven.

In de volgende paragrafen worden de resultaten van het onderzoek naar de literatuur per onderzoeksvraag beantwoord. In paragraaf 2.1 wordt de onderzoeksvraag "Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?" met behulp van deelvragen beantwoord.

2.1 Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

2.1.1 Wat is technisch lezen?

Lezen is het begrijpen van geschreven taal. Onder technisch lezen wordt de vaardigheid verstaan om de geschreven vorm van een woord (grafemen) om te zetten naar de klankvorm van dat woord (fonemen). Dit wordt decoderen genoemd. Bij het technisch lezen draait het om klanken, letters en de verbinding daartussen (Gijssels et al, 2011). Om tot de technische leesvaardigheid te komen worden binnen de leesontwikkeling door Ehri (1997, in Gentry, 2006) een aantal fasen onderscheiden. Binnen

de eerste fase worden de letters nog niet aan een klank gekoppeld. Een beeld of symbool wordt gekoppeld aan een woord. Dit wordt de pre-alfabetische fase genoemd. In de partieel alfabetische fase worden enkele letters verbonden aan een klank. Er wordt vooral gekeken naar de eerste en laatste letter van een woord. In de volledig alfabetische fase worden alle klank-tekenkoppelingen beheerst. Zo kunnen ook onbekende woorden worden gelezen. In de laatste fase, de geconsolideerde alfabetische fase, worden de woorden niet meer letter voor letter gelezen. In deze fase worden patronen gezien en worden de woorden in woordgroepen of letterclusters gelezen. Het lezen verloopt vloeiender. Het onderwijs in technisch lezen moet zich volgens Coyne, Kame'enui & Simmons (2001) richten op het fonemisch bewustzijn (begrijpen dat gesproken woorden uit klanken bestaan), het alfabetisch principe (zien dat er een verband is tussen het uitspreken en schrijven van woorden) en de automatisering van de grafemen.

2.1.2 Wat is voortgezet technisch lezen?

Het proces van het leren lezen wordt onderscheiden in twee fasen, het aanvankelijk en voortgezet technisch lezen. Het aanvankelijk technisch lezen vindt voornamelijk plaats in groep 3. Bij de meeste leerlingen start in groep 4 de overgang naar het voortgezet technisch lezen. In deze fase ligt steeds meer de nadruk op het vlot en vloeiend lezen met begrip. (Ambruster, Lehr & Osborn, 2003; Osborn, Lehr, Hiebert, 2003; Gijsel et al, 2011) Vlot lezen wordt omschreven als de vaardigheid om nauwkeurig, automatisch, gemakkelijk, met een goede intonatie, snel en zonder woordherkenningsproblemen een tekst te lezen (Vernooy, 2006).

De tussendoelen gevorderde geletterdheid laten de stappen binnen het technisch lezen voor de midden- en bovenbouw zien: (Aarnoutse et al, 2003; Oosterloo & Paus, 2010)

- *De leerlingen gebruiken verschillende technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen.* Het gaat om het herkennen van lettercombinaties en spellingpatronen, herkennen van lettergrepen in geschreven woorden, herkennen van het unieke letterpatroon van (leen)woorden, gebruik maken van de betekenis van een woord en gebruik maken van de context van een woord.
- *De leerlingen gebruiken verschillende technieken om een tekst goed voor te lezen.* Het gaat om het gebruik van leestekens op de juiste wijze, groepen van woorden worden als een geheel gelezen, lezen van een tekst met het juiste dynamisch en melodisch accent, lezen van een tekst in het juiste tempo en zonder spellinguitspraak en rekening houden met het doel van de boodschap en met het publiek bij het voorlezen.

Doordat het technisch kunnen lezen van een tekst steeds minder moeite kost, kan de aandacht zich meer richten op de inhoud van de tekst. Dit is nodig om de teksten bij de andere vakgebieden zoals taal en het zaakvakonderwijs te kunnen begrijpen. Gedurende de basisschooltijd ontwikkelen het voortgezet technisch lezen en de bijbehorende vaardigheden zich verder (Gijsel et al, 2011). Om het technisch lezen optimaal te ontwikkelen is, vooral voor de zwakke lezer, expliciete instructie nodig, menen Denton, Vaughn & Fletcher (2003). Expliciete instructie houdt in dat de leraar model staat en vaardigheden en concepten door het voordoen aanleert.

2.1.3 Wat zijn de kenmerken van het technisch leesonderwijs?

Lezen is een belangrijke vaardigheid binnen de samenleving menen Gijsel et al (2011). Geschreven taal is dan ook overal in de omgeving te zien. Het technisch lezen is een aangeleerde vaardigheid. Om kinderen te leren de geschreven taal te ontsleutelen en te doorgronden wordt er op de basisschool expliciet technisch leesonderwijs gegeven. Volgens Vernooy (2007) is het belangrijk dat kinderen goed leren lezen omdat de leesvaardigheid een voorwaarde voor succes op school en in de samenleving is. Leerkrachten maken een verschil in de leesprestatie van kinderen en motivatie om te lezen, meent de IRA (2000). Daarom verdient ieder kind een uitstekende leraar. Om ervoor te zorgen dat kinderen de uitstekende leraren krijgen die ze verdienen, pleit de IRA (2000) er voor dat docenten zichzelf moeten zien als een leven lang lerenden.

Naast een goede leerkracht zien Koekebacker & Ahlers (2009) als kenmerken van goed technisch leesonderwijs:

- *Concrete doelen formuleren en doelgericht werken.* In paragraaf 2.3 wordt hier verder op ingegaan.
- *Een goed aanbod realiseren: een goede methodische lijn en een juist gebruik van de methode.* Binnen een goed aanbod voor voortgezet technisch lezen zijn een aantal kenmerken te zien. Zo moet er voldoende tijd zijn met aandacht voor instructie en begeleide oefening. Het gebruik van contexten is kenmerkend evenals de aandacht voor begrip, motivatie en leesplezier. Ook is de resultaatgerichtheid belangrijk.

- *Voldoende tijd besteden aan lezen en extra tijd besteden aan risicoleerlingen.* Op basis van toetsresultaten kan de instructie en leertijd aangepast worden voor de risicoleerling. Gambrell en Mazzoni (1999, in IRA, 2002) geven ook aan dat leerlingen voldoende tijd moeten krijgen om te lezen in de klas.
- *Directe instructie en verlengde instructie.* Bij directe instructie zorgt de leerkracht voor instructie en structuur voor leerlingen, en worden de leerlingen geactiveerd tot het nemen van initiatief. Het uitgangspunt hierbij is dat de leerlingen actief nieuwe kennis opnemen en dit koppelen aan wat de leerling al weet. Een ander uitgangspunt is dat de leerling zich bewust wordt van het eigen leerproces en leert dit proces te sturen. (Gijsel et al, 2011) Verlengde instructie wil zeggen dat leerlingen extra instructie en begeleide oefening krijgen in een kleine groep. Instructie en oefening is nodig om tot vloeiend lezen te komen. Hierbij blijkt directe instructie de beste aanpak. Bij het geven van instructie moet er gebruik gemaakt worden van het activerende directe instructiemodel, menen Leenders, Naafs & van den Oord (2002). Dit instructiemodel is opgebouwd uit fasen. In elke fase worden er aandachtspunten gegeven om de lessen effectief te maken. Deze fasen zijn:
  - Terugblik. In deze fase wordt voorgaand werk besproken, benodigde voorkennis wordt opgehaald, samengevat en indien nodig opnieuw aan de orde gesteld.
  - Oriëntatie. In deze fase wordt het onderwerp van de les gepresenteerd, gerelateerd aan voorgaande en komende lessen, gerelateerd aan betekenisvolle situaties, het lesoverzicht wordt gegeven en leerdoelen worden gesteld.
  - Uitleg. In deze fase wordt onderwijs in kleine stappen aangeboden met concrete voorbeelden en heldere taal. Er wordt gebruik gemaakt van materialen en stappenplannen en de vaardigheid wordt hardop denkend voorgedaan. Er wordt nagegaan of leerlingen de stof begrijpen waarbij uitweidingen worden vermeden. Stapsgewijs wordt de moeilijkheidsgraad vergroot. Aan het eind van de uitlegfase wordt een samenvatting gegeven.
  - Begeleide inoefening. In deze fase oefenen leerlingen onder begeleiding en worden korte en duidelijke opdrachten gegeven, tot de leerlingen de stof beheersen. Er wordt gebruik gemaakt van materialen en stappenplannen. De moeilijkheidsgraad wordt geleidelijk vergroot en de ondersteuning geleidelijk verminderd.
  - Zelfstandige verwerking. In deze fase wordt er voor gezorgd dat de leerlingen onmiddellijk kunnen beginnen en dat de inhoud gelijk is aan de vorige fase. Toepassingsmogelijkheden worden vergroot en de leerlingen weten dat hun werk nagekeken wordt.
  - Evaluatie. In deze fase wordt gecontroleerd of en hoe het lesdoel is bereikt
  - Terug- en vooruitblik. In deze fase wordt de les in de context van een lessenreeks geplaatst en wordt er aangegeven waar de volgende les over zal gaan.Feedback wordt gedurende elke fase gegeven. Een basisvoorwaarde voor een effectieve leesles is een helder instructiemodel, menen Koekebacker & Ahlers (2009). Gambrell en Mazzoni (1999, in IRA, 2002) menen dat de inhoud van de instructie zich moet richten op decoderen en begripstrategieën die het zelfstandig lezen bevorderen.
- *Differentiëren: convergente differentiatie.* Differentiatie wil zeggen het omgaan met verschillen tussen leerlingen. Kenmerkend voor convergente differentiatie is het streven dat alle leerlingen de minimumdoelen bereiken en dat het verschil tussen de goede en zwakke leerlingen zo klein mogelijk wordt. Bij convergente differentiatie wordt vooral tijdens de verwerking rekening gehouden met de verschillen tussen leerlingen. Gambrell en Mazzoni (1999, in IRA, 2002) bevelen aan om met leerlingen in kleine groepen te werken, terwijl andere leerlingen lezen en schrijven over wat er gelezen is.
- *De leesontwikkeling monitoren: vroegtijdig signaleren en reageren.* Hiervoor wordt een toetskalender opgesteld en zijn er diverse toetsinstrumenten beschikbaar. In paragraaf 2.4 wordt verder ingegaan op hoe de leesontwikkeling te monitoren is en welke middelen bij het monitoren van de leesontwikkeling gebruikt kunnen worden.

In paragraaf 2.2 wordt de onderzoeksvraag "Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?" met behulp van deelvragen beantwoord.

2.2 Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

2.2.1 Wat is opbrengstgericht werken?

Hasselt & Ligtendag (2011) zien het opbrengstgericht werken als het doelgericht verzamelen en analyseren van leerlinggegevens om tot hogere opbrengsten te komen. Marsh, Pane & Hamilton (2006) omschrijven dit als Data-Driven Decision Making. De Inspectie van het Onderwijs (2010) voegt hier aan toe dat opbrengstgericht werken zich richt op het verbeteren van de leerresultaten door het onderwijs af te stemmen op de leerlingen. Dit kan bij alle vakgebieden.

Scheltinga et al (2011) geven aan dat hierbij gebruik gemaakt wordt van toetsresultaten, observaties en de dagelijkse uitvoering van de leestaken met behulp van het activerende directe instructiemodel. Dit begrip is eerder aan bod gekomen in paragraaf 2.1.3.

Bij het opbrengstgericht werken gebruikt de leerkracht de toetsgegevens niet alleen om leerlingen te volgen en ouders te informeren. De toetsgegevens worden volgens Hasselt & Ligtendag (2011) ook gebruikt om te kijken naar de effectiviteit van het onderwijs en of de leerlingen voldoende profiteren van het onderwijs dat gegeven wordt. Als leerlingen niet voldoende profiteren van het onderwijs en hierdoor achterblijven in de ontwikkeling, kan dit volgens Ambruster, Lehr & Osborn (2003) invloed hebben op het zelfvertrouwen en de motivatie om te leren in de verdere schoolloopbaan.

2.2.2 Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken?

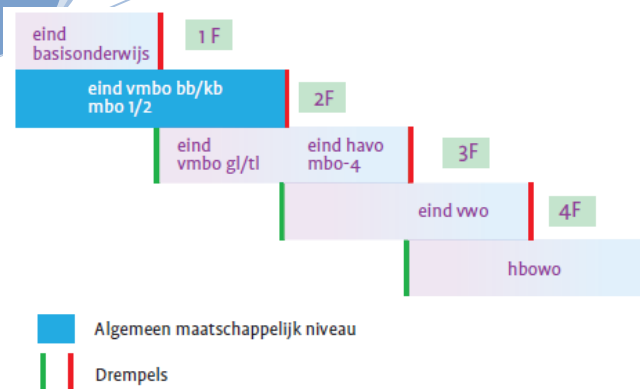
Ledoux, Blok en Boogaard (2009) constateren dat meetgestuurd onderwijs, een eerdere benaming voor opbrengstgericht werken, onlosmakelijk is verbonden met de evaluatieve cyclus. De evaluatieve cyclus omvat het vastleggen van doelen en standaarden, het verzamelen van informatie, het registreren van vorderingen, het interpreteren van vorderingen en het nemen van beslissingen. Toetsgegevens alleen gebruiken om te bepalen of er tevredenheid is over de resultaten heeft geen zin, menen Hasselt & Ligtendag (2011)

Als evaluatieve cyclus kan gebruik gemaakt worden van de PDCA-cyclus (Plan, Do, Check, Act) van Deming (1986, in Förer, 2010). In het kader van opbrengstgericht werken is het belangrijk dat in de cyclus het formuleren van leerlingdoelen, het meten van leerlingresultaten, de analyse en verklaring van leerlingresultaten en het vaststellen van noodzakelijke interventies en acties om de doelen te bereiken worden opgenomen. Leenders, Naafs & van den Oord (2002) menen dat de toetsresultaten gebruikt kunnen worden om objectief te kunnen bepalen welke leerlingen extra instructie of extra uitdaging nodig hebben. De uitvoering hiervan is zichtbaar bij het gebruik van het activerende directe instructiemodel. Deze leerlingselectie moet in de loop van het schooljaar steeds bijgesteld worden. De inspectie van het Onderwijs (2009) beschrijft vijf indicatoren uit het waarderingskader die verwijzen naar elementen van opbrengstgericht werken.

1. Leraren volgen vorderingen van leerlingen systematisch.
2. De school gebruikt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van leerlingprestaties.
3. De school gaat de effecten van de zorg na.
4. De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van haar opbrengsten.
5. De school evalueert regelmatig het onderwijsleerproces.

In het "Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen" (SLO, 2009) is vastgelegd wat leerlingen aan het eind van de basisschool moeten kennen en kunnen binnen het domein lezen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen een fundamenteel niveau en een streefniveau. Het fundamentele niveau beschrijft volgens Hasselt & Ligtendag (2011) wat minimaal nodig is om te kennen en te kunnen om het zelfstandig in de maatschappij te kunnen redden. Het fundamentele niveau aan het eind van het basisonderwijs wordt omschreven als niveau 1F, het eerste fundamentele niveau binnen het hele onderwijs van basisschool tot hoger onderwijs. Volgens Hasselt & Ligtendag (2011) blijken, eind groep 8, 75% van de leerlingen aan dit niveau te voldoen.

In het "Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen" (SLO, 2009) wordt beschreven dat als het fundamenteel niveau behaald wordt, het volgende niveau als streefniveau gezien kan worden. Het hogere streefniveau wordt omschreven als 1S. Hier blijkt 50% van de leerlingen eind groep 8 aan te voldoen.

Figuur 1 referentieniveaus binnen het onderwijs (uit: "Referentiekader taal en rekenen" p.5, geraadpleegd 4 juli 2011 via www.slo.nl)

Bij het opbrengstgericht werken is het werken met leerstandaarden belangrijk, menen Hasselt & Ligtendag (2011). Bij het benoemen van leerstandaarden worden prestatieniveaus vastgelegd. Dit zijn afgesproken normen waaraan een bepaald deel van de leerlingen moet voldoen.

Bij opbrengstgericht werken worden drie standaarden gebruikt:

- 25% van de leerlingen haalt de gevorderde standaard (25%)
- 75% van de leerlingen haalt de voldoende standaard (25%+50%)
- 90% van de leerlingen haalt de minimum standaard (25%+50%+15%)

(Hasselt en Ligtendag, 2011, p. 17)

De standaarden zijn nodig om vast te kunnen stellen of leerlingen zich ontwikkelen volgens verwachting en welke onderwijsbehoefte (datgene wat een school, groep of individuele leerling nodig heeft om een bepaald doel te bereiken) er is.

Het hebben van duidelijk omschreven doelen is een voorwaarde voor het opbrengstgericht werken, menen Cijvat & Bloemendaal (2010). Scholen moeten weten hoe de leerlingen het doel gaan bereiken. Dit is een eerste stap om onderwijsbehoeften op school, groeps- en individueel niveau te kunnen formuleren, menen Pameijer, Beukering & Lange (2009). Een effectief model om het onderwijs effectief te kunnen organiseren, zodat de leerlingen het doel ook kunnen behalen, is het activerende directe instructiemodel (Scheltinga et al, 2011). Dit begrip is eerder aan bod gekomen in paragraaf 2.1.3. De IRA (2000) meent dat iedere leerling recht heeft op instructie aangepast aan de individuele behoeften. Er moet bepaald worden in hoeverre de leerlingen die doelen bereiken. Dit moet gekoppeld worden aan het didactisch handelen en de afstemming van het onderwijs aan leerlingen. Binnen het activerende directe instructiemodel vindt er zelfstandige verwerking plaats door leerlingen met een gemiddeld en goed niveau op dat vakgebied en wordt extra uitleg en verlengde begeleiding inoefening gegeven aan leerlingen die zwak zijn op dat gebied. Volgens Scheltinga et al (2011) houdt dit in dat de leerkracht duidelijke, expliciete instructie geeft waarbij elke denkstap hardop voorgedaan wordt, er steeds bij leerlingen wordt nagegaan of de stap begrepen wordt, voorbeelden worden gegeven zonder uit te weiden en stapsgewijs de moeilijkheidsgraad van de oefening verhoogt wordt.

Om vast te kunnen stellen welke facetten verder tot ontwikkeling kunnen worden gebracht kan gebruik gemaakt worden van de kwaliteitskaart van Heegsma & Hoffmans (2010) "Samen bouwen aan opbrengstgericht werken" (zie bijlage 1). Door de vragen in de vijf bouwstenen te beantwoorden wordt er 'gebouwd' aan het opbrengstgericht werken. De vijf bouwstenen zijn: 'Wat willen wij', 'Wat weten wij?', 'Hoe volgen wij de leerlingen?', 'Hoe werken wij aan verbetering van resultaten?' en 'Hoe werken wij aan cultuur en samenhang?'. De bouwstenen vormen een ondersteuning bij het vormgeven van het opbrengstgericht werken in de school.

2.2.3 Hoe kan er op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

De opbrengstgegevens spelen een belangrijke rol binnen de school, menen Marsh, Pane & Hamilton (2006). De data zijn een belangrijke bron om te werken aan vooruitgang binnen de verschillende niveaus op een school. Een school kan volgens de Inspectie van het Onderwijs (2010) pas opbrengstgericht zijn op schoolniveau als er een goed en compleet beeld is van de onderwijsresultaten van de leerlingen als geheel. Dit komt tot uitdrukking via de kwaliteitszorg.

Om te zorgen voor een goed en compleet beeld worden er doelen gesteld. In "Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen" (SLO, 2009) staat het niveau 1F beschreven, het fundamentele niveau aan het eind van de basisschool, op het gebied van lezen. Binnen dit domein wordt er onderscheid gemaakt tussen enerzijds het lezen van zakelijke teksten en anderzijds het lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten. De algemene omschrijving van het lezen van zakelijke teksten op niveau 1F wordt beschreven als het kunnen lezen van eenvoudige teksten over alledaagse onderwerpen en over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld. Bij het lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten op niveau 1F gaat het erom dat jeugdliteratuur belevend gelezen kan worden. Binnen deze subdomeinen worden naast de algemene omschrijvingen de referentieniveaus beschreven van de tekstenmerken, de taken die een leerling op het betreffende niveau moet kunnen uitvoeren en de kenmerken van de taakuitvoering die aangeven aan welke karakteristieken een taak of een product op het betreffende niveau moet voldoen. (zie bijlage 2)

Door de onderwijsresultaten met betrekking tot deze doelen gedurende de schoolperiode te evalueren en analyseren kunnen, indien nodig, verbeteracties opgezet worden. Dit kan zijn om de kwaliteit te handhaven en om de resultaten te verbeteren. Hierin komt de cyclus van PDCA naar voren. Förrer (2010) beschrijft dat de cyclus voor opbrengstgericht werken op schoolniveau tweemaal per schooljaar plaats vindt naar aanleiding van de resultaten van het Cito leerling- en onderwijsvolgsysteem. Daarnaast vindt nog minimaal eenmaal, maar beter tweemaal een tussentijdse evaluatie plaats op basis van extra toetsen en methodegebonden toetsen.

Per stap wordt binnen de cyclus voor opbrengstgericht werken op schoolniveau aangegeven wat er gedaan moet worden. (zie bijlage 3) Hierbij komt onder andere het vastleggen van geformaliseerde afspraken naar voren. Er worden afspraken gemaakt over de manier waarop er toetsresultaten vastgelegd worden en wanneer dit vastgelegd, geanalyseerd en besproken wordt, menen Cijvat & Bloemendaal (2010).

Behalve het beeld hebben en monitoren van de resultaten, moet de directie ook zicht hebben op wat er in de klassen gebeurt. De Inspectie van het Onderwijs (2006) noemt als aandachtspunten of er voldoende tijd is ingeroosterd, of er een jaarplanning voor de methode gemaakt is, of er goed met de methodes gewerkt wordt en of er gebeurt wat er is afgesproken. De directie kan indien nodig de professionalisering van de leraren bevorderen door te zorgen voor scholing. De IRA (2000) meent dat de leerkracht zichzelf moet zien als levenlang lerende. De schoolleiding spreekt de leerkrachten aan op het realiseren van hoge opbrengsten.

2.2.4 Hoe kan er op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

Als de leerkrachten een goed zicht hebben op de capaciteiten, mogelijkheden en beperkingen van de leerlingen kan er volgens de Inspectie van het Onderwijs (2010) op groepsniveau opbrengstgericht gewerkt worden. Deze kennis wordt gebruikt om uit iedere leerling te halen wat er in zit. Hierbij zijn hoge verwachtingen van de prestaties van de leerlingen de basis voor het stellen van doelen. De leerlingen krijgen ook procesgerichte feedback over de leerprestaties. Opbrengstgericht werken op groepsniveau is zichtbaar in het leerstofaanbod en de afstemming daarvan op de leerlingen, de onderwijstijd en in het didactisch handelen van leraren. Om leerlingen de kans te geven om zich op eigen niveau te ontwikkelen, past de leerkracht de les aan, en daarmee ook de instructie, aan de verschillen tussen de leerlingen. Leenders, Naafs & van den Oord (2002) geven aan dat er binnen het activerende directe instructiemodel groepsinstructie (uitleg en begeleide inoefening), subgroepinstructie (extra uitleg en begeleide inoefening) en individuele instructie (extra individuele uitleg en begeleide inoefening) plaats kan vinden.

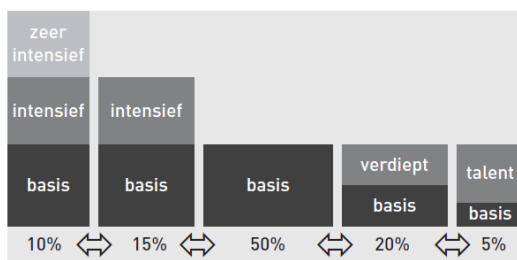
Op groepsniveau kan ook cyclisch gewerkt worden aan de verbetering van de resultaten van de leerlingen. De cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau is gebaseerd op de cyclus handelingsgericht werken (Pameijer, Beukering & Lange, 2009). Förrer (2010) beschrijft per stap hoe dit er uit kan zien (zie bijlage 4). Meerdere keren per jaar wordt de cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau doorlopen. Hoe vaak, is mede afhankelijk van het vakgebied en de toetsmomenten voor dat vakgebied. Op het gebied van voortgezet technisch lezen menen Gijssel et al (2011) en Scheltinga et al (2011) dat er twee hoofdmetingen en twee tussenmetingen moeten zijn. De IRA (2000) meent dat de leerling recht heeft op een goede leerkracht die vorderingen kan evalueren en de les, en daarmee de instructie, kan aanpassen aan de onderwijsbehoefte. Om het onderwijs af te kunnen stemmen qua leertijd, aanbod en instructie is het analyseren van toetsresultaten belangrijk. Bij het afstemmen wordt uitgegaan van convergente differentiatie. Dit begrip is eerder in paragraaf 2.1.3. aan bod gekomen. Het afstemmen van het aanbod kan betekenen

dat er extra uitdagende programma's en minimumprogramma's ingezet worden. Ook kan er instructie in kleine groepen gegeven worden (Kuhn, 2004). Door Leenders, Naafs & van den Oord (2002) wordt dit omschreven als subgroepinstructie. De toetsgegevens zeggen naast de vaardigheid van de leerlingen ook iets over de vaardigheid van de leerkracht om het leerproces te kunnen sturen. Hasselt & Ligtendag (2011) menen dat leeropbrengsten aangeven wat de leerkracht kan doen om de groep als geheel nog meer van het onderwijs te laten profiteren. Om rekening te kunnen houden met verschillen tussen leerlingen geeft de CED-groep aan (in Hasselt & Ligtendag, 2011) het onderwijs te zien als een verzameling van onderwijsarrangementen. Hierbij worden de volgende onderwijsarrangementen onderscheiden:

- Basisarrangement: de basisstof met de basisaanpak waaraan de middenmoot van 50% van de leerlingen voldoende hebben. Binnen het activerende directe instructiemodel gaan de leerlingen met dit arrangement na de groepsgebonden uitleg en begeleide inoefening de stof zelfstandig verwerken.
- Intensief arrangement: de intensivering voor 15% van de leerlingen die niet voldoende profiteren van het basisarrangement en naast de basis extra instructie en leertijd krijgen. Binnen het activerende directe instructiemodel krijgen de leerlingen met dit arrangement, na de begeleide inoefening, verlengde instructie of subgroepinstructie.
- Zeer intensief arrangement: voor maximaal 10% van de leerlingen die ook niet voldoende profiteren van het intensieve arrangement en naast de basis en de intensieve aanpak ook nog zeer intensieve zorg krijgen. Binnen het activerende directe instructiemodel krijgen de leerlingen met dit arrangement, na de begeleide inoefening en verlengde instructie, individuele instructie. Deze is gericht op het 'probleem' van de individuele leerling.
- Verdiept arrangement: de aanpak voor de 25% leerlingen die meer aankunnen dan het basisarrangement en naast de basis ook nog een verdiepte aanpak krijgen of zelfs een aanpak voor cognitieve talenten. Binnen het activerende directe instructiemodel krijgen deze leerlingen, na de groepsinstructie en begeleide inoefening en verwerking, verrijksstof aangeboden.

Schematisch ziet dat er als volgt uit:

Figuur 2: Onderwijsarrangementen (Hasselt & Ligtendag, 2011, p. 29)

2.2.5 Hoe kan er op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

Bij het opbrengstgericht werken op leerlingniveau kan er volgens de Inspectie van het Onderwijs (2010) gekeken worden naar twee aspecten. De activiteit van de leerlingen en de aandacht voor de individuele zorg van de leerling door de school.

De activiteiten van de leerlingen die opbrengstgericht zijn, kenmerken zich door tijdens de instructie actief te luisteren en op te letten, het tonen van interesse en betrokkenheid en geconcentreerd, taakgericht met het werk bezig te zijn. De leerling weet wat wel en niet goed lukt en probeert te werken aan de zwakke punten. Verder probeert de leerling goede toetscores te halen, meent de Inspectie van het Onderwijs (2010). Dit kan alleen als de leerlingen zich competent voelen, menen Leenders, Naafs & van den Oord (2002). De leerkracht kan dit bevorderen door positieve feedback te geven en hoge realistische verwachtingen te hebben. Een goed resultaat wordt door een competente leerling toegeschreven aan de eigen inzet en capaciteiten.

Om op leerlingniveau opbrengstgericht te kunnen werken moet de school beschikken over landelijk genormeerde toetsinstrumenten. Hiermee kunnen de resultaten van de leerlingen gevolgd worden. Om het onderwijs doelgericht aan te kunnen sluiten bij de behoeften van de individuele leerling moeten de resultaten van de zorgleerlingen geanalyseerd en geëvalueerd worden. Er wordt gekeken of het gestelde doel behaald is en naar mogelijke oorzaken als resultaten tegenvallen. Op basis van de

resultaten worden de leerlingen aan de verschillende arrangementen toegewezen, volgens Hasselt & Ligtendag (2011).

Op het gebied van het technisch lezen is het van belang extra leestijd en instructie aan zwakke lezers te geven (IRA, 2000; Inspectie van het Onderwijs, 2006). Dit houdt volgens Ahlers (2006) in dat de zwakke lezer meer tijd krijgt om het leerdoel te halen, directe instructie en verlengde instructie krijgt op het leerdoel (zie paragraaf 2.1.3) en meer herhaling en oefening krijgt om een leerdoel te halen. Dit komt overeen met het intensieve en zeer intensieve onderwijsarrangement, beschreven in paragraaf 2.2.4.

Een leerkracht die opbrengstgericht werkt stelt volgens Hasselt & Ligtendag (2011) zichzelf steeds de vragen: Wat zie ik? Wat betekent dat? Wat betekent dat voor de volgende les?

In paragraaf 2.3 wordt de onderzoeksvraag "Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?" met behulp van deelvragen beantwoord.

2.3 Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

2.3.1 Wat zijn streefdoelen?

Om het leerproces goed te kunnen volgen en te evalueren is het noodzakelijk om met helder geformuleerde doelen te werken. Door het formuleren van streefdoelen is duidelijk welke leerlingresultaten leerkrachten willen bereiken. Doelen waar een groot deel van de leerlingen in de groep aan moet voldoen zijn streefdoelen. Gijsel et al (2011) menen dat streefdoelen verwijzen naar het niveau dat een school met 75% van de leerlingen wil bereiken.

Het uiteindelijke doel van het voortgezet technisch leesonderwijs op de basisschool is volgens Koekebacker & Ahlers (2009) dat de leerlingen aan het eind een tekst op AVI-Plus niveau vloeiend kunnen lezen. Vloeiend lezen wil zeggen dat een tekst correct, vlot en met een goede intonatie verklankt wordt. Volgens Scheltinga et al (2011) is het uiteindelijke doel functionele geletterdheid, het niveau waarop een leerling zich kan redden in de maatschappij. Hier wordt AVI E6 als minimaal niveau van functionele geletterdheid gezien. Om dit niveau stapsgewijs te bereiken worden streefdoelen voor voortgezet technisch lezen per leerjaar geformuleerd. Pas als de doelen per leerjaar helder zijn kan nagegaan worden of het onderwijs voldoende aansluit bij de jaargroep en de individuele leerling.

De leerkracht stelt hoge, maar realistische doelen (IRA, 2000; Routman, 2003; Inspectie van het Onderwijs, 2006). Vernooy (2004, p.2) geeft hierbij aan ter illustratie:

"Lage verwachtingen $\Rightarrow$ lage doelen $\Rightarrow$ lage resultaten $\Rightarrow$ meer problemen"

"Hoge verwachtingen $\Rightarrow$ hoge doelen $\Rightarrow$ goede resultaten $\Rightarrow$ minder problemen"

De doelen moeten gesteld worden volgens de landelijke leesnormen, menen Koekebacker & Ahlers (2009). Volgens de Inspectie van het onderwijs (2006) zijn er concrete streefdoelen/streefniveaus per leerjaar nodig om de resultaten goed te kunnen beoordelen. Door het stellen van hoge doelen en de leerlingen het vertrouwen te geven in het eigen kunnen, wordt volgens Stevens (1997, in Hasselt & Ligtendag, 2011) en Leenders, Naafs & van den Oord (2002) tegemoet gekomen aan de basisbehoefte aan een gevoel van competentie. Dit wil zeggen dat de leerling ontdekt dat de taken lukken, en dat de leerling steeds meer aan kan. Vernooy (2007) meent dat door het stellen van doelen de leerling weet wat er wordt verwacht. Dit komt terug binnen elke les. In de oriëntatiefase van het directe instructiemodel wordt het belang van de lesstof, het lesoverzicht en het leerdoel besproken (Leenders, Naafs & van den Oord, 2002).

De scores van de leerlingen kunnen bij een landelijk genormeerde toets vergeleken worden met de scores van een normgroep (Gijsel et al, 2011). Doelen moeten in percentages van de verschillende niveaus geformuleerd worden. Zowel het minimale percentage van leerlingen met een hoge score als het maximale percentage leerlingen met een lage score, menen Cijvat & Bloemendaal (2010). Hierbij kan gebruik gemaakt worden van niveau-indeling A-E bij de toetsen van Cito. (Gijsel et al, 2011)

- A - niveau: Goed tot zeer goed, 25% hoogst scorende leerlingen
- B - niveau: ruim voldoende tot goed, 25% leerlingen die net boven of ruim boven het gemiddelde scoren

- C - niveau: matig tot voldoende, 25% leerlingen die net onder tot ruim onder het gemiddelde scoren
- D - niveau: zwak tot matig, 15% leerlingen die ruim onder het gemiddelde scoren
- E - niveau: zwak tot zeer zwak, 10% laagst scorende leerlingen

Als aandachtspunt wordt gegeven niet automatisch te veronderstellen dat de opbrengsten voldoende zijn als deze overeenkomen met deze niveau-indeling. Verder is het formuleren van doelen op basis van de minimumgrenzen van de Inspectie van het Onderwijs niet nastrevenswaardig, wordt beschreven door Cijvat & Bloemendaal (2010) Doelen staan altijd in verband met toetsen. Via toetsing wordt duidelijk of gestelde doelen worden bereikt en of er een gewenste ontwikkeling is, meent Vernooy (2007). In paragraaf 2.4 wordt verder ingegaan op hoe vastgesteld kan worden of de doelen bereikt zijn. Welke doelen er per leerjaar vastgesteld kunnen worden komt in de volgende paragrafen aan bod. Binnen het formuleren van streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen wordt er onderscheid gemaakt tussen streefdoelen op tekstniveau en woordniveau.

2.3.2 Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 4 tot en met 8 op tekstniveau vastgesteld worden?

Op tekstniveau stellen Koekebacker & Ahlers (2009) het streefdoel dat 95% van de leerlingen aan het einde van:

- Groep 4 minimaal op niveau AVI-E4 leest (oud AVI niveau 5)
- Groep 5 minimaal op niveau AVI-E5 leest (oud AVI niveau 7)
- Groep 6 minimaal op niveau AVI-E6 leest (oud AVI niveau 8/9)
- Groep 7 minimaal op niveau AVI-E7 leest (oud AVI niveau >9)
- Groep 8 minimaal op niveau AVI-Plus leest (oud AVI niveau >9)

(Vergelijking oude AVI niveaus: Citogroep, 2007; geraadpleegd 14 augustus 2011 via www.cito.nl)

Deze 95% norm wordt ook beschreven door Förer & Stoeldraijer (2009). Gijssel et al (2011) stellen dat op tekstniveau in een gemiddelde groep minimaal 75% van de leerlingen aan het eind van de groep het niveau beheerst. Deze norm wordt ook aangegeven door Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011). Er wordt aangegeven dat elke leerkracht de doelen verder aan kan scherpen en afstemmen op de eigen leerling-populatie. Het geformuleerde streefdoel moet gezien worden als richtlijn. Bij Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) bestaat de indruk dat scholen hogere streefdoelen zullen gaan hanteren waarbij 85-95% van de leerlingen het genoemde AVI-niveau beheerst.

2.3.3 Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er op woordniveau vastgesteld worden?

Op woordniveau stellen Koekebacker & Ahlers (2009) dat minimaal 95% van de leerlingen in groep 4 tot en met 6 een A tot en met C score heeft op de Drie-minuten-toets (DMT). Deze normen worden ook beschreven door Förer & Stoeldraijer (2009). Er wordt door Förer & Stoeldraijer van uitgegaan dat het woordniveau vanaf groep 6 niet meer bij alle leerlingen getoetst wordt en stellen vanaf groep 6 geen norm voor de gehele groep. Als kanttekening wordt gegeven dat de nieuwe normen van de DMT wellicht scherper zijn en daarmee dit doel te ambitieus. Als nieuwe norm wordt aangegeven dat niet meer dan 10% van de leerlingen een E-score behaalt op de DMT. Cijvat & Bloemendaal (2010) menen naast een percentage met een lage score ook doelen op te stellen met betrekking tot het minimale percentage kinderen met een hoge score.

Op woordniveau stellen Gijssel et al (2011) dat minimaal 75% van de leerlingen in groep 4 tot en met 8 een A, B of C score heeft op de DMT. Deze normen worden ook aangegeven door Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011).

In paragraaf 2.4 wordt de onderzoeksvraag "Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?" met behulp van deelvragen beantwoord.

2.4 Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

2.4.1 Welke middelen zijn er om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?

De technische leesvaardigheid kan op verschillende manieren worden getoetst. Er zijn hardop- en stilleestoetsen. Bij hardop-leestoetsen leest de leerling teksten en woorden met of zonder context. Bij stilleestoetsen kiest de leerling uit een aantal antwoordmogelijkheden welk woord bij een plaatje en/of zin past. Door het toetsen van de technische leesvaardigheid kan op leerling- en groepsniveau worden vastgesteld of het gestelde streefdoel behaald is (Scheltinga et al, 2011).

Voor het toetsen van de technische leesvaardigheid zijn een aantal methodeonafhankelijke toetsen te gebruiken: (Scheltinga et al, 2011; Koekebacker & Ahlers, 2009; Citogroep, 2006)

- AVI (Cito) De AVI toets meet het hardop lezen van teksten. Hierbij wordt gemeten of de leerling binnen een bepaalde tijd en binnen een marge van een bepaald aantal fouten een tekst kan lezen. De teksten lopen op in moeilijkheidsgraad.
- Drie-Minuten-Toets (Cito) Ook wel DMT genoemd. Deze toets meet hoe goed een leerling losse woorden van uiteenlopende moeilijkheidsgraad hardop gedurende 3 minuten kan verklanken.
- Eén-Minuut-Test (EMT) Deze test meet het hardop lezen van losse woorden gedurende 1 minuut.
- Klepel (Pearson) Hierbij wordt het hardop lezen van onzin woorden gedurende 1 minuut gemeten.
- Screeningsinstrument Dyslexie: Woordleestoets (Cito). Dit instrument meet het hardop lezen van losse woorden binnen een vastgestelde tijd.
- Technisch lezen (Cito). Hier wordt het stillezen van woorden in korte teksten, leesnauwkeurigheid en leestempo gemeten. De leerlingen krijgen afhankelijk van de groep waarin ze zitten vijf tot acht minuten tijd om de toets te maken. De scores kunnen omgezet worden in een AVI niveau.

De beschrijving en de afnameplanning van de methodeonafhankelijke toetsen is terug te vinden in de protocollen "Leesproblemen en Dyslexie" voor groep 4 en groep 5-8 (2011). Hierin wordt ook aangegeven welke toetsen op welk moment bij welke leerlingen afgenomen moeten worden. Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) maken hierbij in een advieskalender onderscheid tussen het afnemen van toetsen bij alle leerlingen en zwakke leerlingen. (zie bijlage 5)

Wentink (2010) meent dat er voor afname van een toets stilgestaan moet worden bij welke vaardigheid de toets meet, en of dit aansluit bij wat op dat moment aan gegevens van die leerling nodig is om het onderwijsaanbod goed aan te kunnen laten sluiten bij de onderwijsbehoeften.

De genoemde toetsen kunnen volgens Ahlers (2006) worden gebruikt om een goede datafeedback te geven op de leesresultaten. Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2009) kunnen bovenstaande toetsen precies laten zien welke vorderingen een leerling tussen het ene en andere toetsmoment maakt en hoe de gemiddelde ontwikkeling is.

Naast het toetsen kan ook gebruik gemaakt worden van observaties. Dit wordt met name bij de zwakke lezers voor een specifieke analyse gedaan. Door middel van een observatie kan bekeken worden wat het aanpakgedrag is, welke strategieën gebruikt worden en hoe de motivatie is tijdens het lezen. Een hulpmiddel hierbij is het maken van een leesanalyse, ook wel 'running record' genoemd. Terwijl een leerling hardop een tekst leest wordt er exact geregistreerd hoe er gelezen is.

Naar aanleiding hiervan kan gekeken worden naar patronen, de leesstrategie en zelfcorrectie.

(Scheltinga et al, 2011) Naast de leesanalyse kan ook een observatieformulier ingevuld worden. Hierin wordt onder andere beschreven wat de reactie van het kind is op de tekst, in welke mate gebruikt gemaakt wordt van bepaalde leesstrategieën en in welke mate de tekst vloeiend is gelezen (Smits & Braams, 2009). Naar aanleiding van de observatie kan de hulp zich beter richten op de individuele onderwijsbehoefte. Hier heeft de leerling recht op, meent de IRA (2000).

2.4.2 Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Om te weten wanneer vastgesteld kan worden of doelen behaald zijn is een leesprotocol nodig met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden. In het leesprotocol moet vastgelegd zijn wanneer de signaleringsmomenten zijn en welke middelen hierbij voor welke leerling gebruikt worden. Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) geven per jaargroep een handreiking voor de afname van toetsen tijdens de vier meetmomenten. Ook het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 4 en groep 5-8 geeft de te toetsen vaardigheden aan per meetmoment. Beide maken onderscheid tussen

het toetsen bij alle leerlingen en de zwakke leerlingen. Het werken volgens een leesprotocol werkt pro-actief, menen Scheltinga et al (2011). Stagnatie wordt zo snel mogelijkesignaleerd. Hier kan volgens Koekebacker & Ahlers (2009) op worden gereageerd zodat de vastgestelde streefdoelen toch behaald kunnen worden. Dit kan gedaan worden door leerlingen na een signaleringsmoment, naar aanleiding van de toetsresultaten, een passend onderwijsarrangement toe te wijzen. De diverse onderwijsarrangementen zijn eerder in paragraaf 2.2.4 aan bod gekomen.

Door de gegevens uit de signaleringsmomenten te registreren en interpreteren kan vastgesteld worden of het gestelde streefdoel per leerjaar behaald is.

2.5 Tot slot

In dit hoofdstuk is antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en deelvragen aan de literatuur. Hieronder volgt per onderzoeksvraag een beknopte samenvatting.

Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

Onder technisch lezen wordt de vaardigheid verstaan om de geschreven vorm van een woord (grafemen) om te zetten naar de klankvorm van dat woord (fonemen). Bij het voortgezet technisch lezen ligt steeds meer de nadruk op het vlot en vloeiend lezen (nauwkeurig, automatisch, gemakkelijk, met een goede intonatie, snel en zonder woordherkenningsproblemen een tekst kunnen lezen) met begrip. (Osborn, Lehr, Hiebert, 2003; Gijsel et al, 2011, Vernooij, 2006)

Het voortgezet technisch leesonderwijs kent volgens Koekebacker & Ahlers (2009) de volgende kenmerken:

- Concrete doelen formuleren en doelgericht werken
- Een goed aanbod realiseren: een goede methodische lijn en een juist gebruik van de methode
- Voldoende tijd besteden aan lezen en extra tijd besteden aan risicoleerlingen
- Directe instructie en verlengde instructie met behulp van het activerende directe instructiemodel
- Differentiëren: convergente differentiatie
- De leesontwikkeling monitoren: vroegtijdig signaleren en reageren.

Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

Hasselt & Ligtendag (2011) zien het opbrengstgericht werken als het doelgericht verzamelen en analyseren van leerlinggegevens om tot hogere opbrengsten te komen. De Inspectie van het Onderwijs (2010) voegt hier aan toe dat opbrengstgericht werken zich richt op het verbeteren van de leerresultaten door het onderwijs af te stemmen op de leerlingen. Een effectief model om het onderwijs effectief te kunnen organiseren en af te kunnen stemmen op de leerlingen, zodat de leerlingen het doel ook kunnen behalen, is het activerende directe instructiemodel (Scheltinga et al, 2011)

Leraren volgen vorderingen van leerlingen op het gebied van het voortgezet technisch lezen systematisch. Hiervoor wordt een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van leerlingprestaties gebruikt. De school gaat op school, groeps- en leerlingniveau de effecten van de zorg na en zorgt voor passende onderwijsarrangementen. Binnen het activerende directe instructiemodel is het aanbod van de onderwijsarrangementen zichtbaar.

De school evalueert jaarlijks systematisch de kwaliteit van de opbrengsten op school, groeps- en leerlingniveau. Hierbij wordt gewerkt met leerstandaarden. Vastgelegde prestatieniveaus vormen het uitgangspunt om te komen tot het behalen van de referentieniveaus. De school evalueert regelmatig het onderwijsleerproces. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de PCDA cyclus.

Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

Doelen waar een groot deel van de leerlingen in de klas aan moet voldoen zijn streefdoelen. Binnen het formuleren van streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen wordt er onderscheid gemaakt tussen streefdoelen op tekstniveau en woordniveau.

Vanuit de literatuur worden voor de streefdoelen verschillende percentages geformuleerd.

Koekebacker & Ahlers (2009) en Förer & Stoeldraijer (2009) geven aan dat 95% van de leerlingen aan het streefdoel moet voldoen. Gijsel et al (2011) en Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) geven aan dat dit percentage ligt op 75%. Hierbij wordt wel aangegeven dat het geformuleerde streefdoel gezien moet worden als richtlijn. Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) hebben de indruk dat scholen hogere streefdoelen zullen gaan hanteren waarbij 85-95% van de leerlingen het genoemde AVI-

niveau beheerst. Bij het onderzoek naar de mening van de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 worden de gegeven antwoorden met deze percentages vergeleken.

Hoe kan er binnen het voorgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Om te weten wanneer vastgesteld kan worden of doelen behaald zijn is op een school een leesprotocol nodig met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden. In het leesprotocol moet vastgelegd zijn wanneer de signaleringsmomenten zijn en welke toetsmiddelen hierbij voor welke leerling gebruikt worden (Cijvat, Koekebacker & Mortel, 2011). Hierbij kan gebruik gemaakt worden van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 4 en het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8 (Gijsel et al, 2011 & Scheltinga et al, 2011).

In hoofdstuk 3 is de algemene opzet van het onderzoek beschreven en wordt aangegeven hoe antwoord is verkregen op de deelvragen aan de praktijk.

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

De praktijkvraag die met behulp van dit praktijkonderzoek beantwoord wordt, luidt: Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek naar de praktijk is uitgevoerd en welke stappen daarbij zijn genomen.

3.1 Probleem verhelderen/oriëntatie

Om een algemeen beeld van de school te krijgen is begonnen met het bestuderen van de schooldocumenten. Een volgende stap was een beeld krijgen van de ervaringen binnen het team van "De Regenboog" door de behoeften op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs te bespreken. Welke problemen zijn er gesignaleerd vanuit de praktijk? Ook is het onderzoeksrapport van de inspectie van het onderwijs bestudeerd om te onderzoeken welke problemen er door de inspectie van het onderwijs gesignaleerd zijn. Vanuit deze fase is de praktijkvraag naar voren gekomen.

3.2 Plan maken

Om de praktijkvraag en de daaruit voortvloeiende onderzoeksvragen en deelvragen te kunnen beantwoorden is een plan gemaakt. Hierin staat beschreven welke literatuur bestudeerd is en waar onderzoek naar gedaan is in de praktijk. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen onderzoek naar de mening van de teamleden en de mening van de leerlingen van groep 4 tot en met 8.

Om de deelvragen aan de literatuur te kunnen beantwoorden is literatuur bestudeerd op post HBO, master- en internationaal niveau. Om de deelvragen aan de praktijk te kunnen beantwoorden is onderzoek gedaan naar de meningen van de teamleden en leerlingen van groep 4 tot en met 8. Dit is gedaan met behulp van een vragenlijst. Hier is voor gekozen om gestructureerd en nauwkeurig informatie te kunnen verzamelen (Harinck, 2009). Door gebruik te maken van de literatuur, de meningen van de teamleden en de meningen van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is er sprake van triangulatie. Er is voor teamleden als onderzoeksgroep gekozen omdat de teamleden verantwoordelijk zijn voor en uitvoerder zijn van het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs. Voor de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is gekozen omdat de praktijkvraag gericht is op het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in deze groepen.

3.3. Onderzoeksvragen en deelvragen

De praktijkvraag te beantwoorden zijn de volgende onderzoeksvragen en deelvragen opgesteld:

Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

Deelvragen:

Aan de literatuur:

- Wat is technisch lezen?
- Wat is voortgezet technisch lezen?
- Wat zijn de kenmerken van het technisch leesonderwijs?

Aan de praktijk:

Aan de teamleden:

- Wat is volgens de teamleden technisch lezen?
- Wat is volgens de teamleden voortgezet technisch lezen?
- Wat zijn volgens de teamleden de kenmerken van het technisch leesonderwijs?

Aan de leerlingen:

- Wat is volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 technisch lezen?
- Wat is volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voortgezet technisch lezen?

Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

Deelvragen:

Aan de literatuur:

- Wat is opbrengstgericht werken?
- Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken?
- Hoe kan er op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?
- Hoe kan er op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?
- Hoe kan er op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

Aan de praktijk:

Aan de teamleden:

- Wat is opbrengstgericht werken volgens de teamleden?
- Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken volgens de teamleden?
- Hoe kan er op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?
- Hoe kan er op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?
- Hoe kan er op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?

Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

Deelvragen:

Aan de literatuur:

- Wat zijn streefdoelen?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 4 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 5 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 6 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 7 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor groep 8 vastgesteld worden?

Aan de praktijk:

Aan de teamleden:

- Wat zijn volgens de teamleden streefdoelen?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 4 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 5 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 6 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 7 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 8 vastgesteld worden?

Aan de leerlingen:

- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 4 voor groep 4 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 5 voor groep 5 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 6 voor groep 6 vastgesteld worden?

- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 7 voor groep 7 vastgesteld worden?
- Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 8 voor groep 8 vastgesteld worden?

Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Deelvragen:

Aan de literatuur:

- Welke middelen zijn er om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?
- Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Aan de praktijk:

Aan de teamleden:

- Welke middelen zijn er volgens de teamleden om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?
- Welke middelen zijn volgens de teamleden gewenst om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?
- Hoe kan er volgens de teamleden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

3.4 Plan uitvoeren

Het uitvoeren van het plan bestond uit twee delen. Ten eerste het bestuderen van de literatuur, ten tweede het onderzoek doen naar de praktijk.

Bij het onderzoek naar de praktijk zijn twee vragenlijsten als onderzoeksinstrument gebruikt. Hier is voor gekozen om gestructureerd en nauwkeurig informatie te kunnen verzamelen.

3.4.1 Vragenlijst voor de teamleden

Het onderzoek naar de mening van de teamleden is gedaan met behulp van een vragenlijst met 17 vragen (zie bijlage 6). De vragenlijst voor de teamleden bestond uit 12 open vragen en 5 vragen waar een percentage gevraagd werd.

De keuze voor de desbetreffende open vragen is gemaakt om te onderzoeken wat de teamleden wisten en vonden van het gevraagde onderwerp. Door het geven van antwoordmogelijkheden zou dit sturend en suggestief geweest zijn. Als deze vragen gesloten geformuleerd waren leidde dit niet tot voldoende bruikbare informatie. De antwoorden op de open vragen zijn volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck, 2009) verwerkt. Kwalitatieve gegevens zijn hierin verwerkt door ordening en structuur aan te brengen. De geordende gegevens zijn in hoofdstuk 4 weergegeven met behulp van staafdiagrammen.

Door het opstellen van de vragen met behulp van de literatuur werden de te verkrijgen gegevens preciezer, nauwkeuriger en waardevoller, omdat bij open vragen het had kunnen zijn dat de ondervraagden incomplete of irrelevante informatie aanleverden. Met behulp van de literatuur zijn de vragen waarbij een percentage gevraagd werd geformuleerd. De verkregen gegevens waren hierdoor ook beter te vergelijken en te verwerken. Er is gekozen voor percentages, omdat het aantal leerlingen per leerjaar verschillend en wisselend is. Door het gebruik van percentages werd dit ondervangen. De kwantitatieve gegevens van de ingevulde percentages zijn in hoofdstuk 4 weergegeven met behulp van staafdiagrammen.

De vragenlijst werd bij alle teamleden afgenomen, omdat het team uit 1 directeur, 1 IB-er (tevens groepsleerkracht) en 6 groepsleerkrachten bestond. De onderzoeker (groepsleerkracht) werd uitgesloten van het onderzoek om een neutrale rol te kunnen vervullen. De grootte van deze onderzoeksgroep is 7 teamleden. (N=7)

3.4.2 Vragenlijst voor de leerlingen

Het onderzoek naar de mening van de leerlingen werd ook gedaan via een vragenlijst, als steekproef bij 30 leerlingen (N=30) (zie bijlage 7). Het leerlingenaantal per groep was verschillend. Een afname door middel van een steekproef heeft er voor gezorgd dat iedere groep met evenveel leerlingen is vertegenwoordigd, wat een reëler beeld per groep geeft. Ook is er gekozen voor een steekproef om praktische redenen, het verwerken van de vragenlijsten werd hierdoor hanteerbaar. In de groepen 4 tot en met 8 werden in iedere groep 6 leerlingen gevraagd om de vragenlijst in te vullen. De desbetreffende groepsleerkracht selecteerde twee leerlingen met een goed technisch leesniveau, twee leerlingen met een gemiddeld technisch leesniveau en twee leerlingen met een benedengemiddeld technisch leesniveau. Hierbij werden de technisch leesresultaten van het laatste methode onafhankelijke toetsmoment gebruikt. Voor deze selectie is gekozen om er voor te zorgen dat de leerlingen met een verschillend technisch leesniveau vertegenwoordigd zijn. De vragenlijst voor de leerlingen bestond uit 3 open vragen en 2 vragen waar een getal ingevuld moest worden.

De keuze voor de open vragen was gemaakt om te onderzoeken wat de leerlingen wisten en vonden van het gevraagde onderwerp. Door het geven van antwoordmogelijkheden zou dit sturend en suggestief zijn geweest. Als deze vragen gesloten geformuleerd zouden worden leidde dit niet tot voldoende bruikbare informatie. De antwoorden op de open vragen zijn volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck, 2009) verwerkt. Kwalitatieve gegevens zijn hierin verwerkt door ordening en structuur aan te brengen. De geordende gegevens zijn in hoofdstuk 4 weergegeven met behulp van staafdiagrammen.

De keuze voor de 2 vragen waarbij een getal ingevuld moest worden, is gemaakt om de vraag beter te kunnen verwerken en de antwoorden beter te kunnen vergelijken met elkaar. De kwantitatieve gegevens van de ingevulde getallen zijn door de onderzoeker omgezet in percentages. Door het gebruik van percentages is een vergelijk mogelijk over de leerjaren heen. In de literatuur wordt bij het formuleren van streefdoelen gebruik gemaakt van percentages, dit is ook een reden voor het omzetten in percentages van de antwoorden. De resultaten zijn weergegeven met behulp van staafdiagrammen.

3.5 Resultaat beoordelen

Om het resultaat te kunnen beoordelen is de uitkomst van de literatuurstudie weergegeven. Dit is terug te vinden in hoofdstuk 2: theoretisch kader. De resultaten van het onderzoek naar de praktijk met behulp van de vragenlijsten zijn beschreven in hoofdstuk 4.

Een volgende stap was de uitkomst van de vragenlijsten vergelijken met de literatuur. Er is vastgesteld wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen de literatuur, de meningen van de teamleden en de meningen van de leerlingen van groep 4 tot en met 8. Op grond van de vergelijking tussen de literatuur, de meningen van de teamleden en de meningen van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 zijn er aanbevelingen geformuleerd over het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden. Dit is beschreven in hoofdstuk 5.

In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 4, wordt verslag gedaan van de resultaten van het onderzoek naar de praktijk.

Hoofdstuk 4: Resultaten van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van het onderzoek naar de praktijk om de vraag "Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?" vanuit de praktijk te kunnen beantwoorden.

Er is onderzoek gedaan aan de hand van de volgende onderzoeksvragen en deelvragen:

Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

- *Wat is volgens de teamleden technisch lezen?*
- *Wat is volgens de teamleden voortgezet technisch lezen?*
- *Wat zijn volgens de teamleden de kenmerken van het technisch leesonderwijs?*
- *Wat is volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 technisch lezen?*
- *Wat is volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voortgezet technisch lezen?*

Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

- *Wat is opbrengstgericht werken volgens de teamleden?*
- *Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken volgens de teamleden?*
- *Hoe kan er op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?*
- *Hoe kan er op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?*
- *Hoe kan er op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?*

Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

- *Wat zijn volgens de teamleden streefdoelen?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 4 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 5 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 6 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 7 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de teamleden voor groep 8 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 4 voor groep 4 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 5 voor groep 5 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 6 voor groep 6 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 7 voor groep 7 vastgesteld worden?*
- *Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 8 voor groep 8 vastgesteld worden?*

Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

- *Welke middelen zijn er volgens de teamleden om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?*

- Welke middelen zijn volgens de teamleden gewenst om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?
- Hoe kan er volgens de teamleden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Bij het onderzoek naar de praktijk zijn twee vragenlijsten als onderzoeksinstrument gebruikt. (zie bijlage 6 en 7). Bij het team zijn 7 vragenlijsten uitgezet en was de respons 7 (N=7). Bij de leerlingen zijn 30 vragenlijsten uitgezet en was de respons 30 (N=30). Bij beide onderzoeksgroepen was de respons 100%.

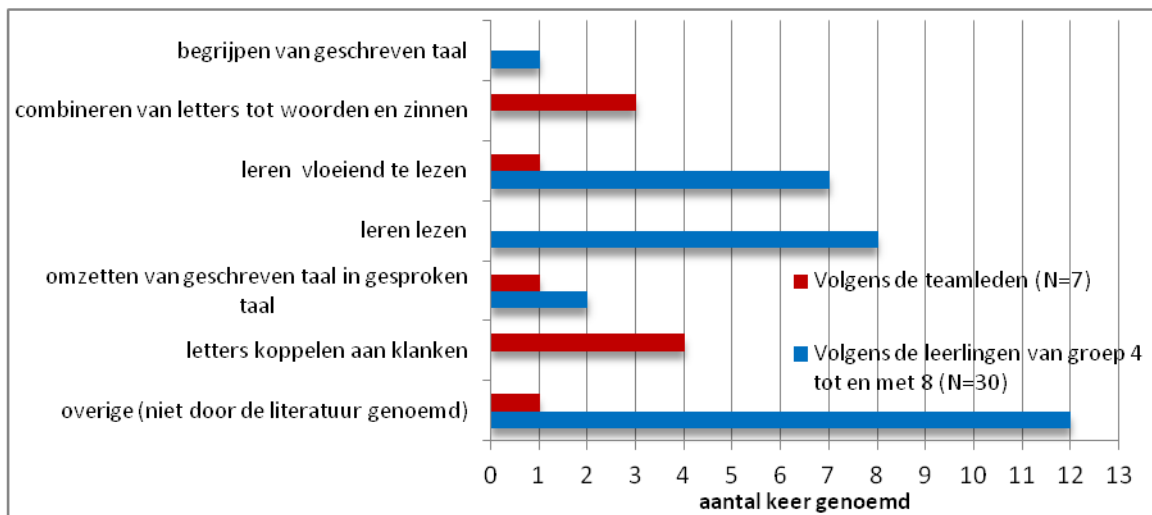
De antwoorden op de open vragen zijn volgens het model van de 'geordende schoenendoos' (Harinck, 2009) verwerkt en geclusterd weergegeven met behulp van staafdiagrammen. Om te kunnen komen tot de "clusters" waar de antwoorden onder vallen is gekeken naar overeenkomstige woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur genoemd worden. Waar mogelijk komen de gegevens van de teamleden en van de leerlingen van groep 4 tot en met 8, om deze beter met elkaar te kunnen vergelijken, in dezelfde paragraaf aan bod. Aan de teamleden is gevraagd de vragen zo goed en uitvoerig mogelijk te beantwoorden. Bij het verwerken van de onderzoeksgegevens is gekeken hoe vaak bij de beantwoording eenzelfde aspect genoemd is. Hierdoor kan het zijn dat het totaal aantal gegeven antwoorden hoger is dan de N.

In paragraaf 4.1 wordt de onderzoeksvraag "Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?" met behulp van deelvragen beantwoord.

4.1 Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

4.1.1 Wat is volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 technisch lezen?

Aan de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is gevraagd wat technisch lezen inhoudt. Dit is als open vraag voorgelegd aan de teamleden en de leerlingen. In figuur 3 zijn de geclusterde antwoorden van zowel de teamleden als de leerlingen weergegeven. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur over technisch lezen genoemd worden. De antwoorden zijn hierdoor niet altijd letterlijk zo gegeven, maar komen overeen qua woorden en/of betekenis. In de figuur is te zien hoe vaak een vergelijkbaar antwoord genoemd is.

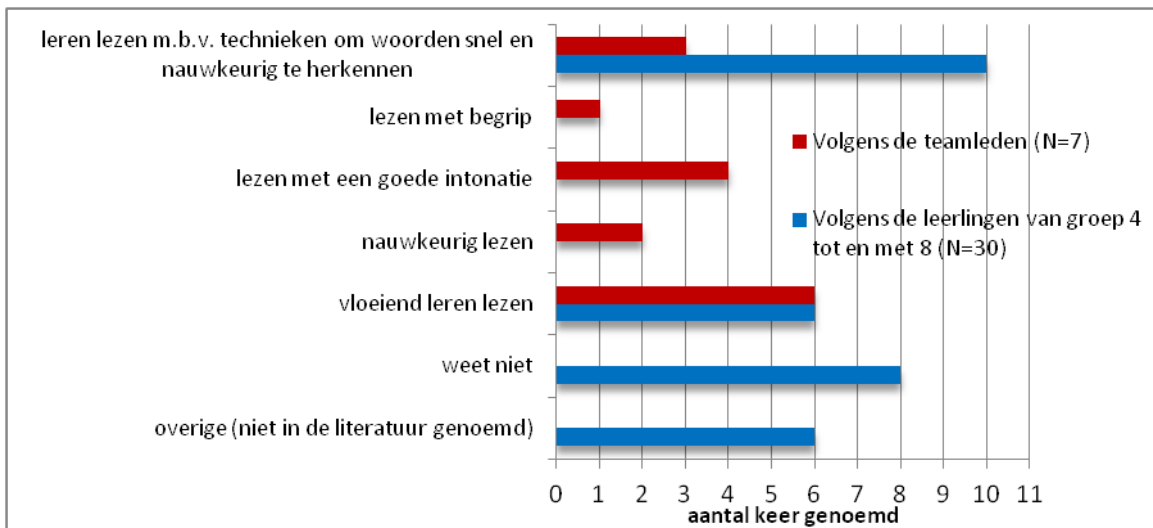
Figuur 3: Wat is volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 technisch lezen?

Opvallend is het aantal overige, niet door de literatuur genoemde antwoorden, bij de leerlingen van groep 4 tot en met 8. Hierbij wordt 7 keer door de leerlingen het hardop lezen met de klas, groep of leesmaatje genoemd. Door de helft van de leerlingen wordt het "leren lezen" en het "leren vloeiend lezen" (totaal 15 keer) genoemd. De teamleden noemen 4 keer het "koppelen van letters aan klanken", een fase binnen het leren lezen. Bij de teamleden zijn 7 van de 10 antwoorden gericht op het koppelen van letters aan klanken en het combineren daarvan tot woorden en zinnen. Het "leren lezen" wordt 8 keer alleen door de leerlingen genoemd, evenals het begrijpen van geschreven taal (1

keer). Het "combineren van letters tot woorden en zinnen" (3 keer) en "letters koppelen aan klanken" (4 keer) wordt alleen door de teamleden genoemd.

4.1.2 Wat is volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voortgezet technisch lezen?

In figuur 4 zijn de antwoorden van zowel de teamleden als de leerlingen weergegeven op de vraag wat voortgezet technisch lezen inhoudt. Dit is als open vraag voorgelegd aan de teamleden en de leerlingen. In de figuur zijn de geclusterde antwoorden van zowel de teamleden als de leerlingen weergegeven. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur over technisch lezen genoemd worden. In de figuur is te zien hoe vaak een vergelijkbaar antwoord genoemd is.

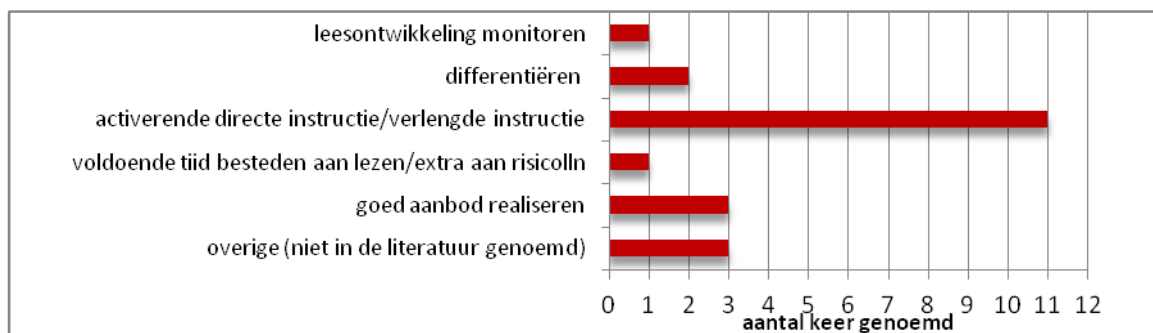

Figuur 4: Wat is volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voortgezet technisch lezen?

"Vloeiend leren lezen" wordt zowel bij de teamleden als bij de leerlingen van groep 4 tot en met 8 zes keer genoemd. Antwoorden die te clusteren zijn onder het "leren lezen m.b.v. technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen" worden ook door beide onderzoeksgroepen genoemd. Hierbij wordt door een teamlid bijvoorbeeld "het onder de knie krijgen van leesstrategieën" genoemd. Door de leerlingen wordt 4 keer de omschrijving "leren lezen van moeilijkere woorden" gegeven. Alle gegeven antwoorden van de teamleden komen ook terug in de literatuur. Acht leerlingen van groep 4 tot en met 8 weten niet te omschrijven wat voortgezet technisch lezen is. Bij de overige antwoorden van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is opvallend dat 3 leerlingen antwoorden dat voortgezet technisch lezen het "lezen in het voortgezet onderwijs" is.

4.1.3 Wat zijn volgens de teamleden de kenmerken van het technisch leesonderwijs?

In figuur 5 zijn de kenmerken van het technisch leesonderwijs weergegeven die in de literatuur genoemd zijn en overeen komen met de antwoorden van de teamleden. Dit is als open vraag voorgelegd aan de teamleden.

Figuur 5: Wat zijn volgens de teamleden de kenmerken van het technisch leesonderwijs? (N=7)

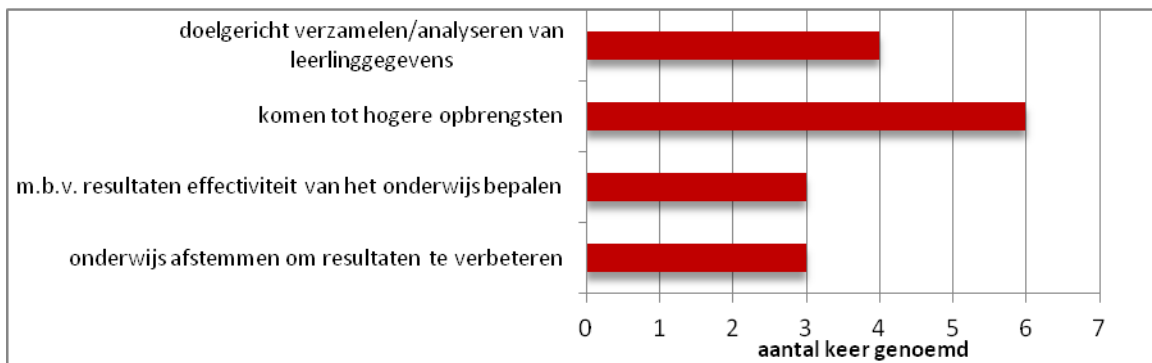
Opvallend is dat de teamleden in totaal 11 kenmerken noemen die vallen onder de cluster "activerende directe instructie/verlengde instructie". Deze kenmerken zijn met name gericht op de inhoud van de instructie. Er wordt onder andere genoemd dat de instructie gericht is op nauwkeurig (1 keer) en op tempo (1 keer) lezen en gericht is op snelheid en uitspraak (4 keer). Er is één kenmerk vanuit de literatuur, het formuleren van concrete doelen en doelgericht werken, dat door de teamleden niet genoemd is.

In paragraaf 4.2 wordt de onderzoeksvraag "Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?" met behulp van deelvragen beantwoord.

4.2 Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

4.2.1 Wat is opbrengstgericht werken volgens de teamleden?

Aan de teamleden is gevraagd wat volgens hen opbrengstgericht werken is. De vraag is open voorgelegd aan de teamleden. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur over opbrengstgericht werken genoemd worden. De antwoorden zijn hierdoor niet altijd letterlijk zo gegeven, maar komen overeen qua woorden en/of betekenis. De geclusterde antwoorden zijn te zien in figuur 6.

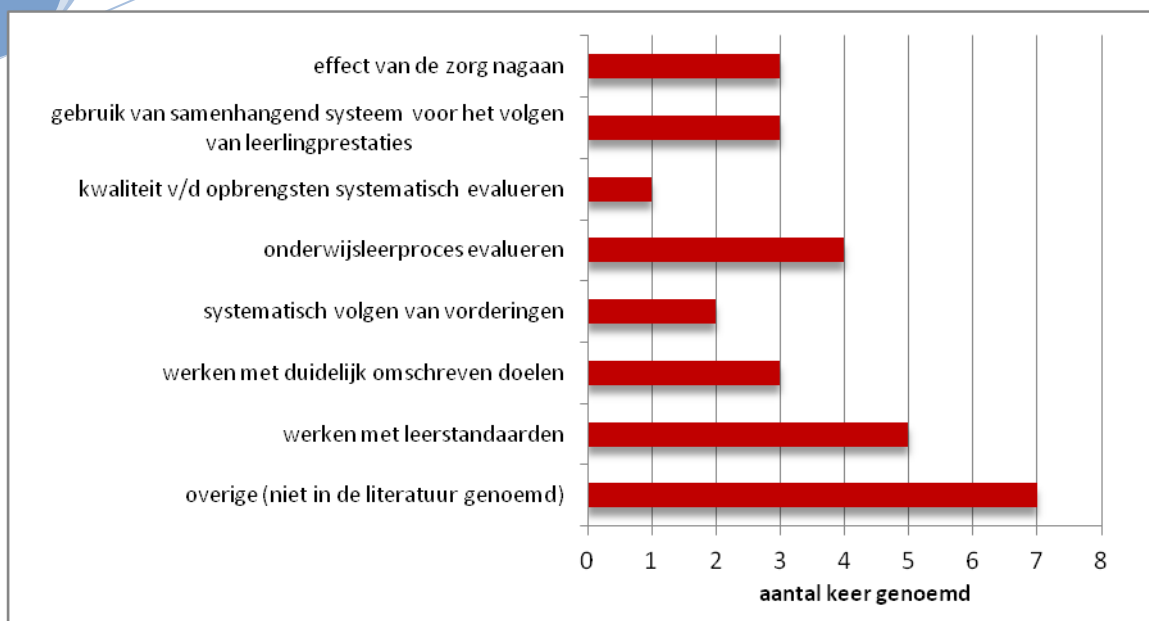
Figuur 6: Wat is opbrengstgericht werken volgens de teamleden? (N=7)

Alle clusters zijn minimaal 3 keer genoemd door de teamleden. De meningen van de teamleden komen hiermee in belangrijke mate overeen. Met elkaar benoemen de teamleden alleen omschrijvingen van het opbrengstgericht werken die ook in de literatuur naar voren komen. Het "komen tot hogere opbrengsten" is met 6 keer het meest genoemd.

4.2.2 Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken volgens de teamleden?

De antwoorden op de vraag "Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken?" zijn te zien in figuur 7. Deze vraag is open voorgelegd aan de teamleden. De antwoorden zijn geclusterd vanuit de literatuur, op basis van overeenkomstige woorden en/of betekenis.

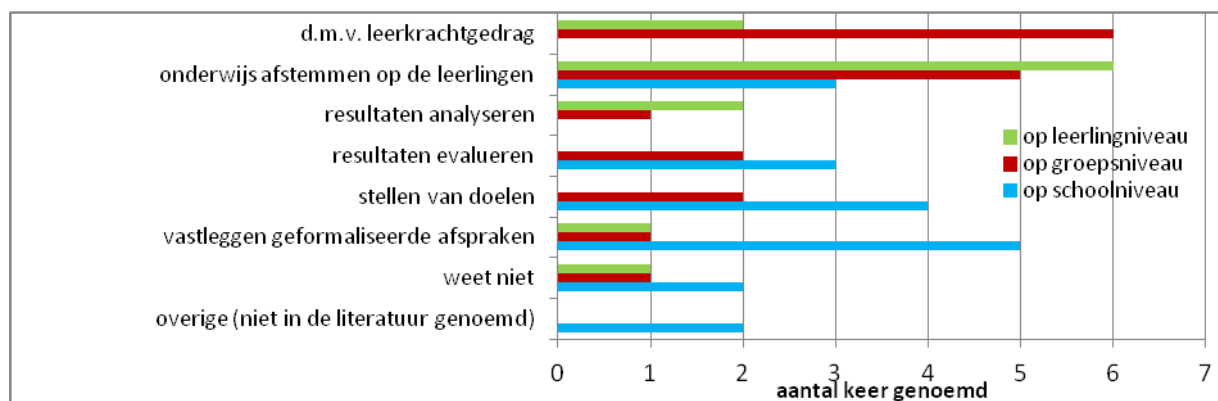

Figuur 7: Uit welke facetten bestaat het opbrengstgericht werken volgens de teamleden? (N=7)

Opvallend is het aantal overige, niet in de literatuur genoemde antwoorden. Hier vallen onder andere het "hulp van buitenaf inroepen" (3 keer) en "visie vaststellen" (1 keer) onder. Het cluster "werken met leerstandaarden" wordt door de teamleden met 5 keer het meest genoemd, gevolgd door "onderwijsleerproces evalueren" (4 keer). De antwoorden van de teamleden richten zich met name op doelen, evalueren, het leerlingvolgsysteem en leerstandaarden.

4.2.3 Hoe kan er op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden?

Aan de teamleden is gevraagd hoe er op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt kan worden. Deze vraag is open voorgelegd aan de teamleden. De geclusterde antwoorden zijn te zien in figuur 8. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur over opbrengstgericht werken op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau genoemd worden. De antwoorden zijn hierdoor niet altijd letterlijk zo gegeven, maar komen overeen qua woorden en/of betekenis.

Figuur 8: Hoe kan er op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden volgens de teamleden? (N=7)

Op schoolniveau wordt het "vastleggen van geformaliseerde afspraken" met 5 keer het meest genoemd. Hierbij wordt door 1 teamlid het "vastleggen van afspraken rondom toetsmomenten en methoden" genoemd en 4 teamleden noemen het "vastleggen van een doorgaande lijn". De gegeven antwoorden op schoolniveau richten zich met name op het "stellen van doelen" (4 keer), het "evalueren van resultaten" (3 keer) en het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" (3 keer).

Op schoolniveau is twee keer een overig, niet in de literatuur genoemd antwoord gegeven. Dit betreft het samenwerken met collega's.

Op groepsniveau zijn de meeste antwoorden gegeven die passen bij het cluster "leerkrachtgedrag" (6 keer). De "leerkrachtvaardigheden" zijn 4 keer genoemd en de "aandacht voor motivatie en het pedagogisch klimaat" is 2 keer genoemd. Het merendeel van de teamleden noemt ook het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" (5 keer). Er is 1 teamlid dat niet weet hoe er op groepsniveau opbrengstgericht gewerkt kan worden. Alle antwoorden op groepsniveau komen overeen met een cluster uit de literatuur.

Het stellen van doelen, het evalueren van resultaten en het afstemmen van het onderwijs op de leerlingen kan als verlengde van elkaar gezien worden. Immers: bij het afstemmen van het onderwijs worden doelen gesteld naar aanleiding van de evaluatie van de resultaten.

Op leerlingniveau wordt het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" met 6 keer het meest en door bijna alle teamleden genoemd.

Opvallend is dat het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" en het "vastleggen van geformaliseerde afspraken" op alle niveaus wordt genoemd. Op alle niveaus is wel een teamlid die niet weet te beschrijven hoe er op dat niveau opbrengstgericht gewerkt kan worden. Naast "overige" bestaat binnen elk van de clusters minimaal 1 overlapping met een ander niveau.

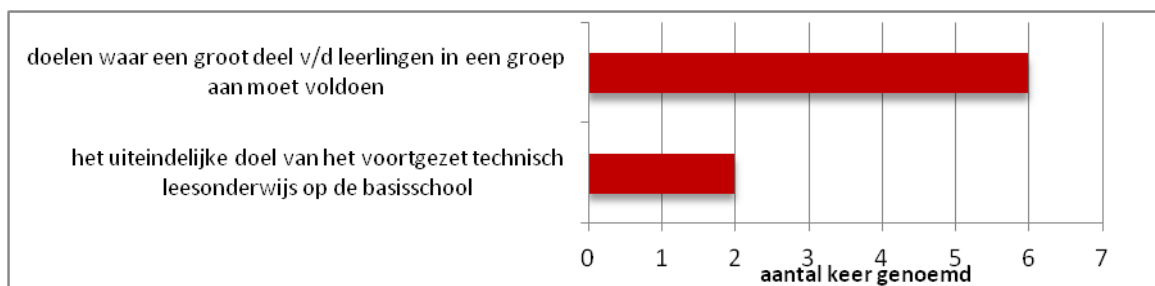
In paragraaf 4.3 wordt de onderzoeksvraag "welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?" met behulp van deelvragen beantwoord.

4.3 Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

Bij het opstellen van streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen wordt onderscheid gemaakt tussen streefdoelen voor AVI en streefdoelen voor de DMT. Paragraaf 4.3.2 tot en met 4.3.6 richt zich op streefdoelen voor AVI. Paragraaf 4.3.7 richt zich op de streefdoelen voor de DMT.

4.3.1 Wat zijn volgens de teamleden streefdoelen?

Aan de teamleden is gevraagd wat volgens hen streefdoelen zijn. Deze vraag is open voorgelegd aan de teamleden. De geclusterde antwoorden zijn te zien in figuur 9. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur over streefdoelen genoemd worden. De antwoorden zijn hierdoor niet altijd letterlijk zo gegeven, maar komen overeen qua woorden en/of betekenis.

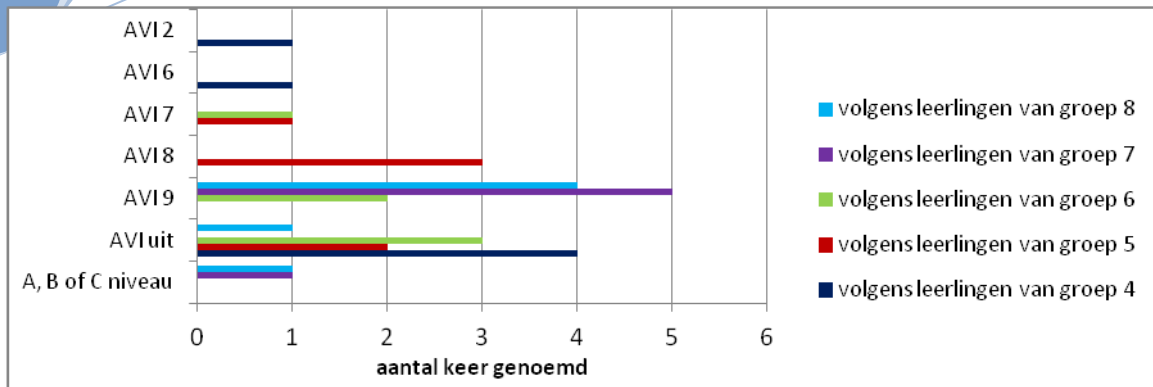
Fig

uur 9: Wat zijn volgens de teamleden streefdoelen? (N=7)

In de gegeven antwoorden is een tweedeling te zien. Er wordt 6 keer een antwoord gegeven gericht op groepsniveau en 2 keer een antwoord gericht op het uiteindelijke doel aan het eind van de basisschool (in dit geval het uiteindelijke doel van het voortgezet technisch leesonderwijs). Alle genoemde antwoorden komen overeen met de omschrijving in de literatuur.

4.3.2 Welke AVI streefniveaus op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 voor groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden?

Aan de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is gevraagd wat het AVI streefniveau is aan het eind van de jaargroep. Deze vraag is open gesteld, de leerlingen moesten zelf een niveau invullen. De resultaten zijn te zien in figuur 10.

Figuur 10: Wat is volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8 (N=30) het AVI streefniveau aan het eind van de jaargroep. (Per groep N=6)

Opvallend is dat alle leerlingen geantwoord hebben in de oude AVI niveaus of een niveauaanduiding die op leesboeken gehanteerd wordt. Dit is te zien aan het feit dat er alleen cijfers of letters zijn genoemd. De vernieuwde AVI niveaus hebben een M (Midden) of E (Eind) plus het cijfer van de groep. Uitzondering is AVI Eind groep 8, dit wordt omschreven als AVI-Plus. AVI niveau 9 is met 11 keer het meest genoemd. AVI 8 (3 keer), AVI 9 (11 keer) en AVI uit (10 keer) zijn binnen een aantal groepen meerdere keren genoemd, de overige antwoorden worden per groep 1 keer gegeven.

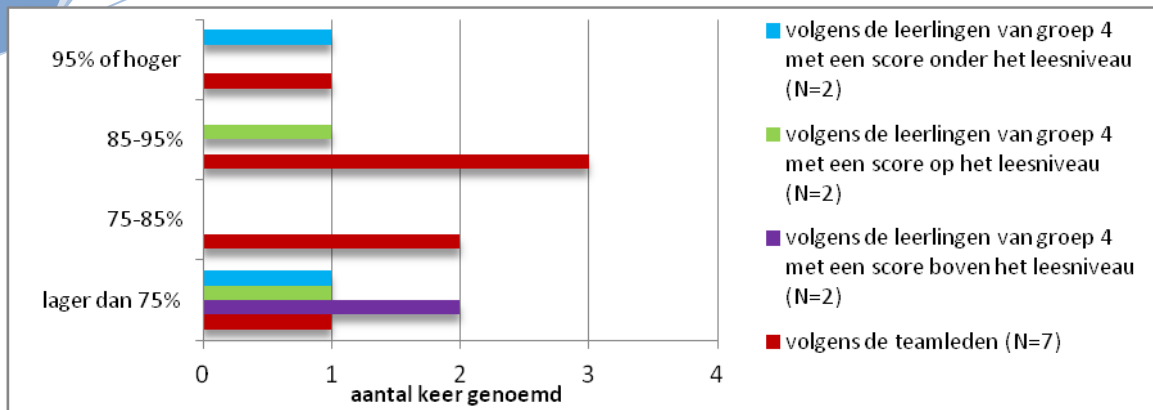
In de nieuwe niveaus zou de verdeling van de antwoorden van groep 4 tot en met 8 als volgt zijn:

- Groep 4: 4 leerlingen noemen AVI E7/AVI Plus, 1 leerling noemt AVI M5 en 1 leerling noemt AVI E3.
- Groep 5: 2 leerlingen noemen AVI E7/AVI Plus, 3 leerlingen noemen AVI M6 en 1 leerling noemt AVI E5.
- Groep 6: 3 leerlingen noemen AVI E7/AVI Plus, 2 leerlingen noemen AVI M7 en 1 leerling noemt AVI E5. AVI E6 wordt omschreven als oud AVI 8/9.
- Groep 7: 5 leerlingen noemen AVI M7 en 1 leerling noemt A niveau.
- Groep 8: 1 leerling noemt A, B of C niveau, 1 leerling noemt AVI E7/AVI Plus en 4 leerlingen noemen AVI M7.

4.3.3 Hoeveel leerlingen per jaargroep moeten het AVI streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8?

Aan de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is gevraagd hoeveel leerlingen het AVI streefniveau aan het eind van de jaargroep moeten behalen. In de literatuur wordt bij het formuleren van streefdoelen gebruik gemaakt van percentages. Aan de teamleden is dan ook gevraagd een percentage in te vullen. Voor leerlingen van groep 4 tot en met 8 leek de onderzoeker dit te moeilijk. De leerlingen van groep 4 tot en met 8 is gevraagd het aantal leerlingen in te vullen dat het AVI streefniveau moet behalen. De ingevulde aantallen zijn door de onderzoeker omgezet in percentages. Hierbij is gekeken naar het aantal leerlingen in de groep en het aantal dat genoemd is. Door het gebruik van percentages is een vergelijk mogelijk over de leerjaren heen. Ook zijn hierdoor de gegevens van de teamleden en de leerlingen beter te vergelijken. Omdat de streefdoelen per leerjaar verschillend kunnen zijn worden de resultaten van de percentages per jaargroep weergegeven. Bij het onderzoek naar de mening van de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 worden de gegeven antwoorden vergeleken met de percentages die in de literatuur genoemd worden.

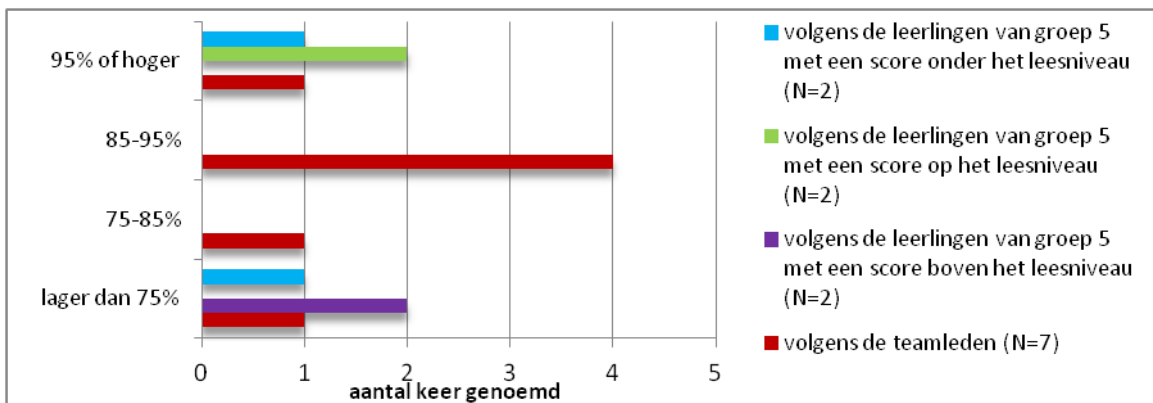
In figuur 11 is te zien hoeveel procent van de leerlingen van groep 4 het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen moeten behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 4.

Figuur 11: Hoeveel procent van de leerlingen van groep 4 moet het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen?

Opvallend is de spreiding tussen gegeven antwoorden, zowel bij de teamleden als bij de leerlingen. Drie teamleden vinden dat 85-95% van de leerlingen het streefdoel van groep 4 moet behalen. Bijna alle teamleden (6) geven een percentage boven de 75% aan. Door alle onderzoeksgroepen is "lager dan 75%" minimaal 1 keer genoemd. Opvallend is dat beide leerlingen met een score boven het leesniveau het laagste percentage aangeven en dat 1 leerling met een score onder het leesniveau het hoogste percentage aangeeft.

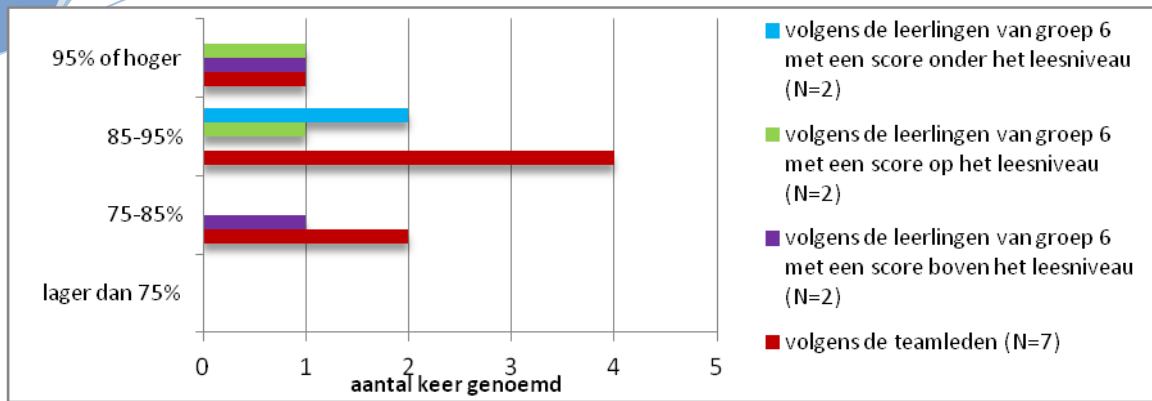
In figuur 12 is te zien hoeveel procent van de leerlingen van groep 5 het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen moeten behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 5.

Figuur 12: Hoeveel procent van de leerlingen van groep 5 moet het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen?

De meerderheid van de teamleden (4) vindt dat 85-95% van de leerlingen van groep 5 het streefdoel moet behalen. Opvallend is dat beide leerlingen met een score boven het leesniveau het laagste percentage aangeven en dat beide leerlingen met een score op het leesniveau hebben het hoogste percentage aangeven. De leerlingen met een score onder het leesniveau komen uit op het hoogste en laagste percentage.

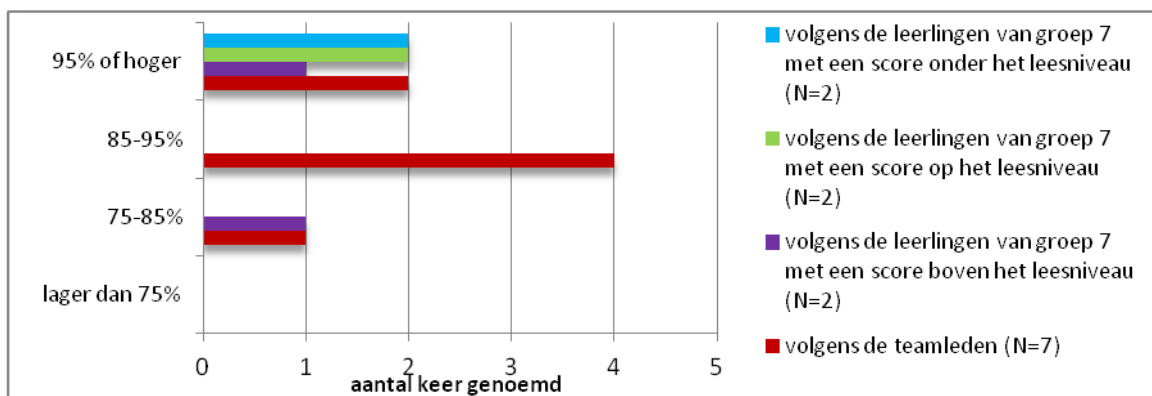
In figuur 13 is te zien hoeveel procent van de leerlingen van groep 6 het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen moeten behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 6.

Figuur 13: Hoeveel procent van de leerlingen van groep 6 moet het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen?

Er is door niemand een percentage lager dan 75% aangegeven. De meerderheid van de teamleden (4) vindt dat 85-95% van de leerlingen van groep 6 het streefdoel moet behalen. De twee leerlingen met een score onder het leesniveau geven dit ook aan.

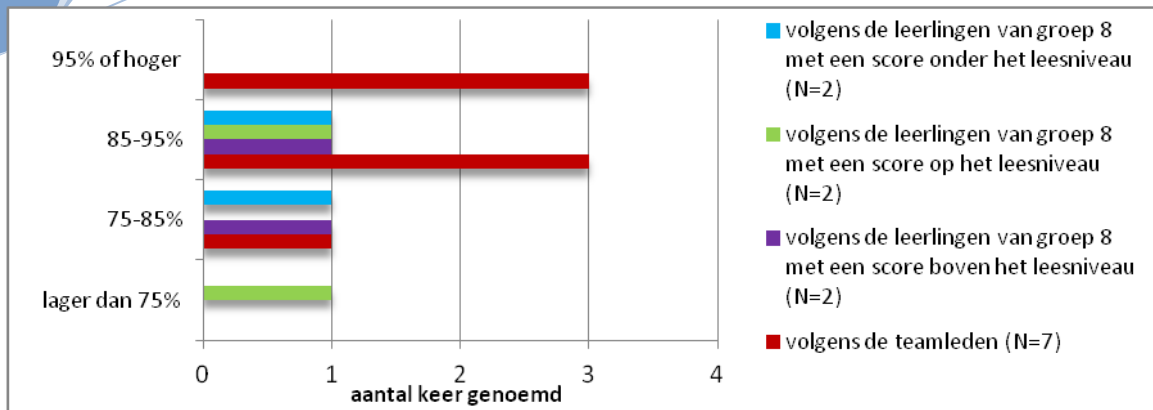
In figuur 14 is te zien hoeveel procent van de leerlingen van groep 7 het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen moeten behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 7.

Figuur 14: Hoeveel procent van de leerlingen van groep 7 moet het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen?

Er is door niemand een percentage lager dan 75% aangegeven. Bijna alle teamleden (6) vinden dat van de leerlingen van groep 7 85% of meer het streefdoel moet behalen. Opvallend is dat er door de leerlingen het meest, 5 keer, is gekozen voor 95% of hoger. Eén leerling maakt hierbij de opmerking dat dit niet geldt voor leerlingen met dyslexie. Alleen een leerling met een score boven het leesniveau heeft een lager percentage aangegeven, namelijk 75-85%. De meningen van de teamleden zijn meer verspreid dan de meningen van de leerlingen.

In figuur 15 is te zien hoeveel procent van de leerlingen van groep 8 het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen moet behalen, volgens de teamleden en de leerlingen van groep 8.

Figuur 15: Hoeveel procent van de leerlingen van groep 8 moet het vastgestelde streefdoel op het gebied van voortgezet technisch lezen behalen?

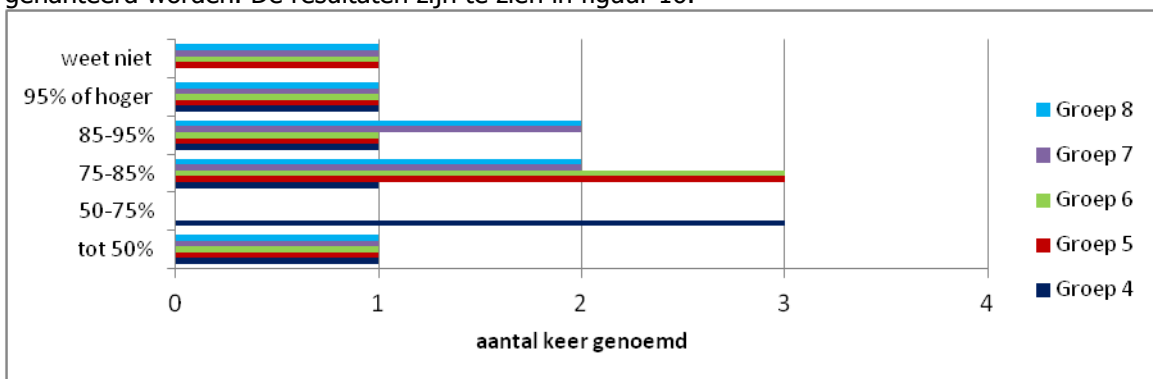
Door alle bevroagden is het percentage 85-95% genoemd. Drie teamleden vinden dat 85-95% van de leerlingen van groep 8 het streefdoel moet behalen. Evenveel teamleden (3) geven aan dat van de leerlingen 95% of meer het streefdoel moeten behalen. Binnen de gegevens van de leerlingen met eenzelfde leesniveau is spreiding te zien, er is geen overeenkomstig antwoord gegeven. Op één leerling met een score op het leesniveau na, geven alle leerlingen een percentage tussen de 75% en 95% aan.

4.3.4 Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er voor de DMT volgens de teamleden vastgesteld worden?

In de literatuur wordt bij het formuleren van streefdoelen gebruik gemaakt van percentages. Aan de teamleden is gevraagd hoeveel procent van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 minimaal een A of B score moeten hebben op de DMT. Omdat het gaat om een toets van Cito wordt er bij het verwerken van de antwoorden gebruik gemaakt van de niveau-indeling A-E bij de toetsen van Cito. (Gijssels e.a., 2011)

- A - niveau: Goed tot zeer goed, 25% hoogst scorende leerlingen
- B - niveau: ruim voldoende tot goed, 25% leerlingen die net boven of ruim boven het gemiddelde scoren
- C - niveau: matig tot voldoende, 25% leerlingen die net onder tot ruim onder het gemiddelde scoren
- D - niveau: zwak tot matig, 15% leerlingen die ruim onder het gemiddelde scoren
- E - niveau: zwak tot zeer zwak, 10% laagst scorende leerlingen

Het gaat bij deze vraag om de A score (25% van de leerlingen) en B score (25% van de leerlingen). Er is gekeken of de antwoorden van de teamleden overeenkomen met de 50% (totaal van de A of B score) van Cito of dat er gebruik gemaakt wordt van de percentages die ook bij de AVI streefniveaus gehanteerd worden. De resultaten zijn te zien in figuur 16.

Fig

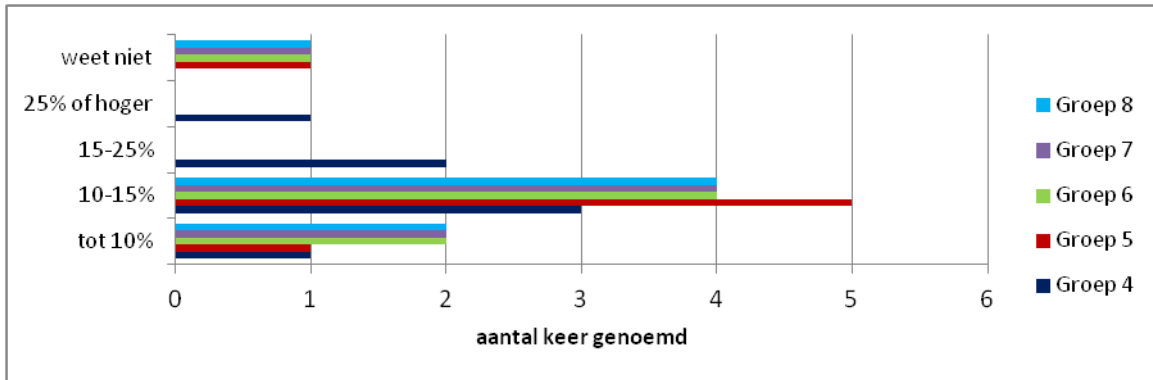
uur 16: Hoeveel procent van de leerlingen moet volgens de teamleden (N=7) een A of B score op de DMT behalen?

Voor de verschillende groepen blijken de teamleden verschillende streefdoelen te hebben. Opvallend is dat 3 teamleden voor groep 4 aangeven dat 50-75% van de leerlingen een A of B score moeten

behalen. Voor groep 5 en 6 is door 3 teamleden aangegeven dat dit percentage moet liggen tussen de 75 en 85%. Voor geen van de groepen is door een meerderheid van de teamleden een overeenkomstig percentage aangegeven. Voor de groepen 5 tot en met 8 is door 1 teamlid aangegeven geen percentage te weten.

Aan de teamleden is ook gevraagd hoeveel procent van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 maximaal een D of E score mogen hebben op de DMT. Volgens de niveau-indeling van Cito gaat het hierbij om 15% van de leerlingen met een D score en 10% van de leerlingen met een E score, in totaal maximaal 25% van de leerlingen. De resultaten zijn te zien in figuur 17.

Figuur 17: Maximaal percentage leerlingen dat volgens de teamleden (N=7) een D of E score op de DMT mag hebben.

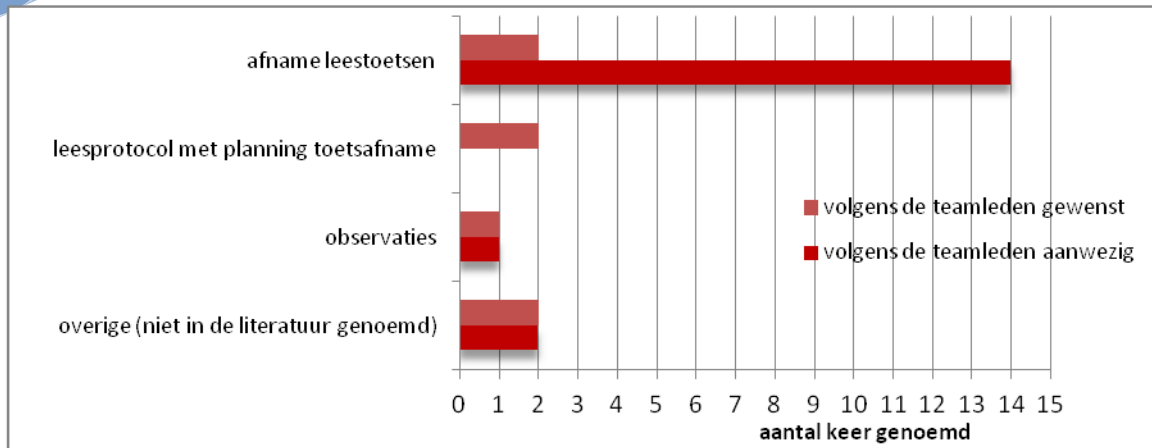
Alle groepen zijn genoemd bij de percentages tot 10% en 10-15%. Een meerderheid van de teamleden (minimaal 4) geeft voor groep 5 tot en met 8 aan dat maximaal 10-15% van de leerlingen een D of E score op de DMT mag hebben. Er is één teamlid dat voor groep 5, 6, 7 en 8 geen percentage weet te benoemen.

In paragraaf 4.4 wordt de onderzoeksvraag "hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?" met behulp van deelvragen beantwoord.

4.4 Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

4.4.1 Welke middelen zijn er en zijn er gewenst, volgens de teamleden, om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?

Aan de teamleden is gevraagd welke middelen er zijn en gewenst zijn, om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn? De vraag is open voorgelegd aan de teamleden. De geclusterde antwoorden zijn te zien in figuur 18. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur genoemd worden. De antwoorden zijn hierdoor niet altijd letterlijk zo gegeven, maar komen overeen qua woorden en/of betekenissen.

Fig

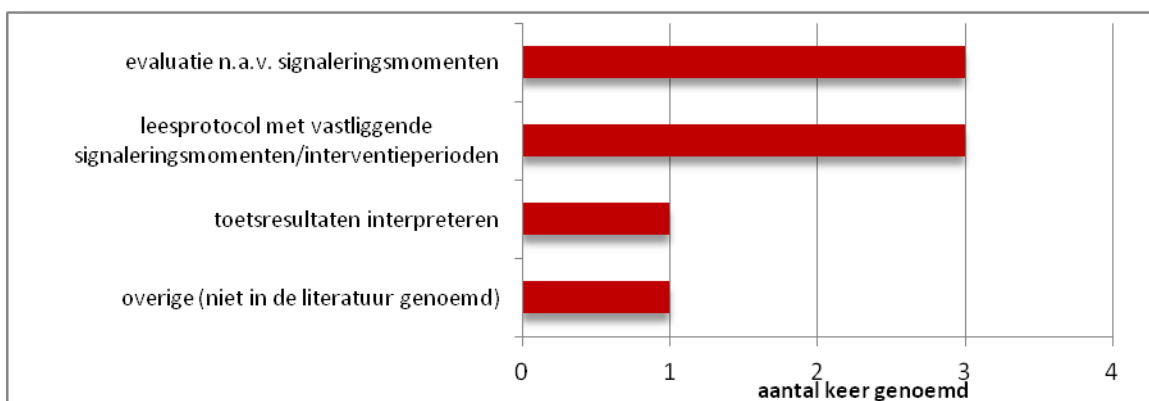
uur 18: Welke middelen zijn er en zijn er gewenst, volgens de teamleden (N=7), om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?

Het meest genoemde middel is de afname van leestoetsen (14 keer). De gegeven antwoorden die bij dit cluster horen richten zich met name op specifieke leestoetsen zoals AVI (6 keer), DMT (4 keer) en toetsen vanuit de methode (2 keer). Ook wordt 2 keer "Cito" genoemd.

Opvallend is dat "observaties" door 1 teamlid genoemd is als aanwezig en door 1 teamlid genoemd is als gewenst. Bij de gewenste "afname leestoetsen" wordt de frequentie van de afname aangegeven, met een onderscheid tussen alle leerlingen en zwakke lezers.

4.4.2 Hoe kan er volgens de teamleden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Aan de teamleden is gevraagd hoe er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld kan worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn. De vraag is open voorgelegd aan de teamleden. De geclusterde antwoorden zijn te zien in figuur 19. Bij het clusteren is gekeken naar woorden en/of betekenissen die ook in de literatuur genoemd worden. De antwoorden zijn hierdoor niet altijd letterlijk zo gegeven, maar komen overeen qua woorden en/of betekenis.

Figuur 19: Hoe kan er volgens de teamleden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn? (N=7)

Het "leesprotocol met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden" en "evaluatie naar aanleiding van de signaleringsmomenten" worden beiden 3 keer genoemd. Als overige, niet in de literatuur genoemd antwoord, wordt het gebruik van checklisten genoemd.

4.5 Tot slot

In dit hoofdstuk is antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en deelvragen aan de praktijk. Hieronder volgt per onderzoeksvraag een samenvatting.

Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

De meningen van de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8 over technisch en voortgezet technisch lezen komen bijna niet overeen. Over de inhoud van het technisch lezen zijn bij de teamleden 7 van de 10 antwoorden gericht op het koppelen van letters aan klanken en het combineren daarvan tot woorden en zinnen. Opvallend is het aantal overige, niet door de literatuur genoemde antwoorden, bij de leerlingen van groep 4 tot en met 8. "Vloeiend leren lezen" wordt zowel bij de teamleden als bij de leerlingen van groep 4 tot en met 8 zes keer genoemd. Alle gegeven antwoorden van de teamleden over voortgezet technisch lezen komen ook terug in de literatuur. Acht leerlingen van groep 4 tot en met 8 weet niet te omschrijven wat voortgezet technisch lezen is. De teamleden noemen in totaal 11 kenmerken van het technisch leesonderwijs die vallen onder het cluster "activerende directe instructie/verlengde instructie". Er is één kenmerk vanuit de literatuur, het formuleren van concrete doelen en doelgericht werken, dat door de teamleden niet genoemd is.

Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

Met elkaar benoemen de teamleden alleen omschrijvingen van het opbrengstgericht werken die ook in de literatuur naar voren komen. Het "komen tot hogere opbrengsten" is met 6 keer het meest genoemd. De facetten van opbrengstgericht werken die door de teamleden genoemd worden richten zich met name op doelen, evalueren, het leerlingvolgsysteem en leerstandaarden. Het cluster "werken met leerstandaarden" wordt door de teamleden met 5 keer het meest genoemd. Opvallend is het aantal overige, niet in de literatuur genoemde antwoorden.

Bij het opbrengstgericht werken op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau wordt het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" en het "vastleggen van geformaliseerde afspraken" op alle niveaus genoemd. Op alle niveaus is wel een teamlid die niet weet te beschrijven hoe er op dat niveau opbrengstgericht gewerkt kan worden.

Op schoolniveau wordt het "vastleggen van geformaliseerde afspraken" met 5 keer het meest genoemd. De gegeven antwoorden op schoolniveau richten zich met name op het stellen van doelen (4 keer), het evalueren van resultaten (3 keer) en het afstemmen van het onderwijs op de leerlingen (3 keer). Op groepsniveau zijn de meeste antwoorden gegeven die passen bij het cluster "leerkrachtgedrag" (6 keer). Het merendeel van de teamleden noemt ook het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" (5 keer). Alle antwoorden op groepsniveau komen overeen met een cluster uit de literatuur.

Op leerlingniveau wordt het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" met 6 keer het meest en door bijna alle teamleden genoemd.

Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

In de gegeven antwoorden op de vraag "Wat zijn streefdoelen?" is een tweedeling te zien. Er wordt 6 keer een antwoord gegeven gericht op groepsniveau en 2 keer een antwoord gericht op het uiteindelijke doel aan het eind van de basisschool.

Bij het opstellen van streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen wordt onderscheid gemaakt tussen streefdoelen voor AVI en streefdoelen voor de DMT.

- Streefdoelen voor AVI

De antwoorden van de leerlingen van groep 4 tot en met 8 vertonen spreiding, wat betreft de streefniveaus voor groep 4 tot en met 8. Alle leerlingen hebben geantwoord in de oude AVI niveaus of een niveauaanduiding die op leesboeken gehanteerd wordt.

Vanuit de literatuur worden voor de streefdoelen verschillende percentages geformuleerd. De resultaten van het onderzoek naar de praktijk zijn hiermee vergeleken. Hieronder volgen beknopt de belangrijkste bevindingen.

- De meerderheid van de teamleden (4) vindt dat 85-95% van de leerlingen van groep 5, 6 en 7 het streefdoel moet behalen. In groep 6 en 7 is er door niemand een percentage lager dan 75% aangegeven.
- Bijna alle teamleden (6) geven voor groep 4, 5 een percentage boven de 75% aan, voor groep 6, 7 en 8 zijn dit alle teamleden. Er is bij geen enkele jaargroep een meerderheid van teamleden dat aangeeft dat 95% van de leerlingen aan het streefdoel moet voldoen.
- Opvallend is de spreiding van de antwoorden van de leerlingen met een score boven, op en onder het leesniveau. In groep 7 is er door de leerlingen het meest, 5 keer, is gekozen voor 95% of hoger.

- Streefdoelen voor DMT

Voor geen van de groepen is door een meerderheid van de teamleden een overeenkomstig percentage aangegeven voor de leerlingen die een A of B score moeten halen bij de DMT. Een meerderheid van de teamleden (minimaal 4) geeft voor groep 5 tot en met 8 aan dat maximaal 10-15% van de leerlingen een D of E score op de DMT mag hebben.

Hoe kan er binnen het voorgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Volgens de teamleden kan vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn, door een "leesprotocol met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden" en "evaluatie naar aanleiding van de signaleringsmomenten" (beide 3 keer genoemd). Als middel hiervoor is 14 keer een antwoord genoemd passend bij "afname van leestoetsen".

In hoofdstuk 5 worden naar aanleiding van het onderzoek naar de literatuur en naar de praktijk conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

Hoofdstuk 5: Conclusie en aanbevelingen

In dit praktijkonderzoek is onderzoek gedaan aan de hand van de praktijkvraag: Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?

In dit hoofdstuk worden, per onderzoeksvraag, conclusies getrokken naar aanleiding van het onderzoek naar de literatuur en het onderzoek naar de praktijk. Vanuit deze conclusies zijn aanbevelingen geformuleerd.

5.1 Conclusies

5.1.1 Wat houdt het voortgezet technisch leesonderwijs in?

Onder technisch lezen wordt volgens de literatuur de vaardigheid verstaan om de geschreven vorm van een woord (grafemen) om te zetten naar de klankvorm van dat woord (fonemen). Bij het voortgezet technisch lezen ligt steeds meer de nadruk op het vlot en vloeiend lezen met begrip. Vloeiend lezen is nauwkeurig, automatisch, gemakkelijk, met een goede intonatie, snel en zonder woordherkenningsproblemen een tekst kunnen lezen. (Osborn, Lehr, Hiebert, 2003; Gijssels et al, 2011; Vernooij, 2006)

Dit komt overeen met de meningen van de teamleden, 7 van de 10 antwoorden zijn gericht op het koppelen van letters aan klanken en het combineren daarvan tot woorden en zinnen. (Figuur 3) Alle gegeven antwoorden van de teamleden over voortgezet technisch lezen komen ook terug in de literatuur. "Vloeiend leren lezen" wordt zowel bij de teamleden als bij de leerlingen van groep 4 tot en met 8 zes keer genoemd. (Figuur 4)

Het voortgezet technisch leesonderwijs kent volgens Koekebacker & Ahlers (2009) de volgende kenmerken:

- Concrete doelen formuleren en doelgericht werken. Dit kenmerk is niet genoemd door de teamleden.
  - Een goed aanbod realiseren: een goede methodische lijn en een juist gebruik van de methode. Door de teamleden (N=7) zijn 3 antwoorden gegeven die passen binnen dit cluster, namelijk de "doorgaande lijn" (2x) en het "gebruik van een methode" (1x) genoemd. (Figuur 5)
  - Voldoende tijd besteden aan lezen en extra tijd besteden aan risicoleerlingen. Door de teamleden (N=7) is 1 antwoord gericht op de tijdsbesteding. (Figuur 5)
  - Activerende directe instructie en verlengde instructie. Door de teamleden (N=7) is 11 keer een antwoord gegeven dat past bij dit cluster. De antwoorden zijn met name gericht op de inhoud van de instructie. Er wordt onder andere genoemd dat de instructie gericht is op nauwkeurig (1 keer) en op tempo (1 keer) lezen en gericht is op snelheid en uitspraak (4 keer). (Figuur 5)
- In de literatuur wordt genoemd dat een basisvoorwaarde voor een effectieve leesles een helder instructiemodel is (Ahlers & Koekebacker, 2009). Leenders, Naafs & van den Oord (2002) menen dat bij het geven van instructie gebruik gemaakt moet worden van het activerende directe instructiemodel. Het gebruik van een instructiemodel wordt niet genoemd door de teamleden.
- Differentiëren: convergente differentiatie. Door de teamleden (N=7) is 2 keer een antwoord gegeven dat bij dit cluster past, namelijk differentiatie qua materiaal (1x) en differentiatie qua oefening (1x) (Figuur 5)
  - De leesontwikkeling monitoren: vroegtijdig signaleren en reageren. Door de teamleden (N=7) is 1 keer een antwoord gegeven dat hier bij past, namelijk "herhaaldelijke toetsing". (Figuur 5)

Overige kenmerken die genoemd zijn door de teamleden, aantrekkelijke leesboeken (2x) en zorgen voor een uitdagende omgeving (1x) zijn niet direct bij een vanuit de literatuur aangedragen kenmerk te plaatsen. (Figuur 5)

Concluderend kan gezegd worden dat het voor de teamleden helder is wat de inhoud is van het voortgezet technisch leesonderwijs. Voor de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is dit echter niet het geval. Het kunnen benoemen van de kenmerken van het voortgezet technisch leesonderwijs door de teamleden is minimaal. Van de zes kenmerken is slechts één kenmerk door de meerderheid van de teamleden genoemd. De teamleden hebben een duidelijk beeld waar de directe instructie op gericht

zou moeten zijn. Het gebruik van het activerende directe instructiemodel komt bij de teamleden niet naar voren.

5.1.2 Hoe kan er opbrengstgericht gewerkt worden binnen het voortgezet technisch leesonderwijs?

'Het komen tot hogere opbrengsten' is door de teamleden het meest (6x) genoemd in antwoord op de vraag wat opbrengstgericht werken is. (Figuur 6) Het is een manier om de resultaten van leerlingen te verhogen. Hasselt & Ligtendag (2011) geven dit ook aan.

Ledoux, Blok en Boogaard (2009) constateren dat opbrengstgericht werken onlosmakelijk is verbonden met de evaluatieve cyclus. Er wordt bekeken in hoeverre de teamleden en de literatuur de stappen binnen de PDCA cyclus van Deming (1986, in Förrer, 2010) op school, groeps- en leerlingniveau benoemen. (Figuur 7 en 8)

- Plan: het formuleren van leerlingdoelen

Zowel door de teamleden als in de literatuur wordt het werken met duidelijk omschreven doelen genoemd. Met name op schoolniveau komt het stellen van doelen naar voren. (Figuur 7 en 8) Uitgangspunt is het referentieniveau 1F, het fundamentele niveau aan het eind van de basisschool. (SLO, 2009)

- Do: uitvoeren en het meten van leerlingresultaten.

Wat betreft het uitvoeren wordt bij het opbrengstgericht werken op schoolniveau, groepsniveau en leerlingniveau het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" op alle niveaus meerdere keren genoemd. (Figuur 8) De IRA (2000) meent dat iedere leerling recht heeft op instructie aangepast aan de individuele behoeften. Een model om het onderwijs effectief te kunnen organiseren en af te kunnen stemmen op de leerlingen, zodat de leerlingen het doel ook kunnen behalen, is het activerende directe instructiemodel (Scheltinga et al, 2011). De CED-groep geeft aan (in Hasselt & Ligtendag, 2011) het onderwijs te zien als een verzameling van onderwijsarrangementen. Binnen het activerende directe instructiemodel is het aanbod van de onderwijsarrangementen zichtbaar. Het werken met onderwijsarrangementen komt overeen met de mening van de teamleden, alleen in andere bewoordingen. (Figuur 7 en 8)

Wat betreft het meten van de leerlingresultaten zijn er ook overeenkomsten tussen de literatuur en de praktijk te zien. Beide geven het belang aan van het gebruik van een samenhangend systeem voor het volgen van de leerlingprestaties. Bij het "vastleggen van geformaliseerde afspraken" (Figuur 8) wordt door de teamleden onder andere het "vastleggen van toetsmethoden en momenten" genoemd. Gijsel et al (2011) en Scheltinga et al (2011) menen dat er op het gebied van voortgezet technisch lezen twee hoofdmetingen en twee tussenmetingen zijn. Dit komt ook overeen met Förrer (2010). De planning van de signaleringsmomenten komt terug in paragraaf 5.1.4.

- Check: de analyse en verklaring van leerlingresultaten.

Om het onderwijs af te kunnen stemmen qua leertijd, aanbod en instructie is het analyseren van toetsresultaten belangrijk, meent de IRA (2000). "Resultaten analyseren" en "resultaten evalueren" worden meerdere keren door de teamleden genoemd. (Figuur 8) De indicatoren die gericht zijn op de evaluatie, beschreven door de inspectie van het Onderwijs (2009), worden ook genoemd door de teamleden. Dit is het jaarlijks systematisch evalueren van de kwaliteit van de opbrengsten en het regelmatig evalueren van het onderwijsleerproces. (Figuur 7)

- Act: het vaststellen van noodzakelijke interventies en acties om de doelen te bereiken

Opbrengstgericht werken is zichtbaar in het leerstofaanbod en de afstemming daarvan op de leerlingen, de onderwijstijd en in het didactisch handelen van leraren, meent de Inspectie van het Onderwijs (2010). Ook de teamleden geven het "afstemmen van het onderwijs op de leerlingen" op alle niveaus meerdere keren aan. (Figuur 8) Het "werken met leerstandaarden" wordt door de meerderheid van de teamleden beschreven. (Figuur 7) Bij het benoemen van leerstandaarden worden prestatieniveaus vastgelegd (Hasselt & Ligtendag, 2011). De standaarden zijn nodig om vast te kunnen stellen of leerlingen zich ontwikkelen volgens verwachting en welke onderwijsbehoefte er is.

Concluderend kan gezegd worden dat de teamleden en de literatuur binnen de stappen van de PDCA cyclus van Deming (1986, in Förrer, 2010) een overeenkomstige zienswijze naar voren brengen.

5.1.3 Welke streefdoelen kunnen er op het gebied van het voortgezet technisch lezen in groep 4 tot en met 8 per leerjaar vastgesteld worden?

In de gegeven antwoorden op de vraag "Wat zijn streefdoelen?" is een tweedeling te zien. (Figuur 9) Er wordt 6 keer een antwoord gegeven gericht op groepsniveau en 2 keer een antwoord gericht op het uiteindelijke doel aan het eind van de basisschool. Gijsel et al (2011) menen dat het doelen zijn waar een groot deel van de leerlingen in de klas aan moet voldoen.

De geformuleerde streefdoelen vanuit de literatuur en de praktijk komen niet overeen.

Vanuit de literatuur worden twee verschillende streefdoelen op zinsniveau geformuleerd. Koekebacker & Ahlers (2009) en Förer & Stoeldraijer (2009) geven aan dat 95% van de leerlingen aan het streefdoel moet voldoen. Gijsel et al (2011) en Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) geven aan dat dit percentage ligt op 75%. De doelen vanuit de literatuur zijn voor alle jaargroepen gelijk, bij het onderzoek naar de praktijk blijkt dit niet zo te zijn.

Er is spreiding in de antwoorden wat betreft de streefniveaus voor groep 4 tot en met 8, volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8. (Figuur 10) Alle leerlingen hebben geantwoord in de oude AVI niveaus of een niveauaanduiding die op leesboeken gehanteerd wordt. Vernooy (2007) meent dat door het stellen van doelen de leerling weet wat er wordt verwacht. Uit het onderzoek naar de praktijk blijkt dat 27 van de 30 leerlingen, van groep 4 tot en met 8, niet de AVI streefniveaus benoemen die overeenkomen met de streefniveaus vanuit de literatuur. De 3 leerlingen die een overeenkomstig streefniveau benoemen doen dat in de oude AVI niveaus.

De meerderheid van de teamleden (4) vindt dat 85-95% van de leerlingen van groep 5, 6 en 7 het streefdoel moet behalen. Dit komt overeen met de indruk, van Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011), dat scholen hogere streefdoelen zullen gaan hanteren dan het minimum van 75%. In groep 6 en 7 is er door niemand een percentage lager dan 75% aangegeven. (Figuur 12, 13 en 14)

Bijna alle teamleden (6) geven voor groep 4, 5 een percentage boven de 75% aan, het minimum dat aangegeven wordt door Gijsel et al (2011) en Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011). Voor groep 6, 7 en 8 zijn dit alle teamleden. Er is bij geen enkele jaargroep een meerderheid van teamleden die, overeenkomstig met Koekebacker & Ahlers (2009) en Förer & Stoeldraijer (2009), aangeeft dat 95% van de leerlingen aan het streefdoel moet voldoen. (Figuur 11, 12, 13, 14 en 15)

Opvallend is de spreiding van de antwoorden van de bevroegde leerlingen met een score boven, op en onder het leesniveau. Opvallend is dat de bevroegde leerlingen met een score boven het leesniveau over het algemeen lagere percentages aangeven dan de bevroegde leerlingen met een score onder het leesniveau. (Figuur 11, 12, 13, 14 en 15) Gezien de grootte van de onderzoeksgroep is dit echter niet hard te maken.

In de literatuur is een verschil van mening over de formulering van doelen op woordniveau.

Koekebacker & Ahlers (2009) en Förer & Stoeldraijer (2009) stellen op woordniveau dat minimaal 95% van de leerlingen in groep 4 tot en met 6 een A tot en met C score heeft op de Drie-minuten-toets (DMT). Gijsel et al (2011) en Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) stellen op woordniveau dat minimaal 75% van de leerlingen in groep 4 tot en met 8 een A, B of C score heeft op de DMT. Dit komt overeen met de niveau indeling van Cito. Cijvat & Bloemendaal (2010) menen dat er ook doelen opgesteld moeten worden met betrekking tot het minimale percentage kinderen met een hoge score. Dit laatste is bij het onderzoek naar de praktijk gedaan. Er is bij elke groep 1 teamlid dat een lager percentage leerlingen, dat een A of B score op de DMT moet behalen, aangeeft dan de niveau-indeling bij Cito. Bij groep 4 geven 3 teamleden een percentage aan wat overeenkomt met de niveau-indeling bij Cito. De overige teamleden geven een hoger percentage aan, ook bij de andere groepen. Voor geen van de groepen is door een meerderheid van de teamleden een overeenkomstig percentage aangegeven. (Figuur 16)

Er mogen volgens de teamleden, op 1 percentage van groep 4 na, minder leerlingen een D of E score behalen dan de niveau-indeling van Cito aangeeft. (Figuur 17)

Concluderend kan gezegd worden dat de literatuur en de teamleden een overeenkomstig beeld hebben van het begrip streefdoelen. De leerlingen van groep 4 tot en met 8 weten niet welk streefniveau er wordt verwacht. Van de 30 leerlingen noemen 3 leerlingen het gewenste AVI niveau aan het eind van de jaargroep overeenkomstig de literatuur, alleen met een oude normering. De percentages in de streefdoelen op zinsniveau zijn in de literatuur voor alle groepen gelijk. Uit het onderzoek naar de mening van de teamleden blijken deze percentages verschillend te zijn. De meerderheid van de teamleden (4) vindt dat 85-95% van de leerlingen van groep 5, 6 en 7 het

streefdoel moet behalen. Dit komt overeen met de indruk van Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011). Bijna alle teamleden (6) geven voor groep 4, 5 een percentage boven de 75% aan, het minimum dat aangegeven wordt door Gijsel et al (2011) en Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011). Voor groep 6, 7 en 8 zijn dit alle teamleden.

De streefdoelen op woordniveau komen niet overeen, noch binnen de literatuur noch met de mening van de teamleden. De percentages die door de teamleden aangegeven worden zijn grotendeels "strenger" dan de percentages bij de niveau-indeling van Cito.

5.1.4 Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Om te weten wanneer vastgesteld kan worden of doelen behaald zijn is een leesprotocol nodig met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden, menen Scheltinga et al (2011). Het hebben van een "leesprotocol met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden" komt ook bij de teamleden naar voren. (Figuur 19)

Voor het toetsen van de technische leesvaardigheid komen de afnamen van AVI en DMT, als leestoetsen, in de literatuur overeen met de meningen van de teamleden (Scheltinga et al, 2011; Koekebacker & Ahlers, 2009; Citogroep, 2006; Figuur 18). Uit het onderzoek naar de praktijk blijkt dat naast een leesprotocol het "evalueren n.a.v. meetmomenten" een belangrijke manier is om vast te kunnen stellen of doelen behaald zijn. (Figuur 19) Bij de meetmomenten is het gewenst om onderscheid te maken tussen het toetsen bij alle leerlingen en bij de zwakke leerlingen. Dit wordt door een teamlid (Figuur 18) en in de literatuur door Scheltinga et al (2011) aangegeven.

Door de teamleden worden observaties zowel als gewenst en aanwezig aangegeven. (Figuur 18) In de literatuur wordt onder andere door Smits & Braams (2009) een observatieformulier aangedragen.

Concluderend kan gezegd worden dat zowel in de literatuur als door de teamleden aangegeven wordt dat er vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden moeten zijn. Hierbij blijkt het gewenst onderscheid te maken tussen signalering bij alle leerlingen en bij zwakke leerlingen. Voor het signaleren worden door de literatuur en door de teamleden observaties en het afnemen van leestoetsen genoemd.

5.2 Aanbevelingen

5.2.1 Aanbevelingen naar aanleiding van het voortgezet technisch leesonderwijs

- Introduceer het activerende directe instructiemodel als model van waaruit onderwijs gegeven wordt. Een basisvoorwaarde voor een effectieve leesles is een helder instructiemodel, menen Ahlers en Koekebacker (2009). Om tot vloeiend lezen te komen blijkt directe instructie de beste aanpak (Gijsel et al, 2011).
- Maak voor de leerlingen van groep 4 tot en met 8 helder wat de inhoud en het doel is van het voortgezet technisch leesonderwijs. Dit is nu niet het geval. Bij het gebruik van het activerende directe instructiemodel wordt in de oriëntatiefase aandacht besteed aan de leerdoelen en de inhoud van de les (Leenders, Naafs & van den Oord, 2002). Hierdoor kunnen ook de activiteiten van de leerlingen opbrengstgericht zijn. (Inspectie van het Onderwijs, 2010)
- Besteed binnen het team aandacht aan de kenmerken van het voortgezet technisch leesonderwijs. Slechts 1 kenmerk wordt door een meerderheid van de teamleden genoemd. Om goed technisch leesonderwijs te kunnen geven moet voldaan worden aan een aantal kenmerken. Om hieraan te kunnen voldoen kan het nodig zijn om een cursus te volgen. Om er voor te zorgen dat kinderen de uitstekende leraren krijgen die kinderen verdienen, pleit de IRA (2000) er voor dat docenten zichzelf moeten zien als een leven lang lerenden.

5.2.2 Aanbevelingen naar aanleiding van het opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs

- Pas het opbrengstgericht werken toe binnen het voortgezet technisch leesonderwijs, met behulp van de PDCA cyclus. Het opbrengstgericht werken is onlosmakelijk verbonden met de evaluatieve cyclus (Ledoux, Blok en Boogaard, 2009). Door het gebruik van de cyclus komen alle facetten van het opbrengstgericht werken aan bod (Hasselt & Ligtdag, 2011).
- Gebruik het activerende directe instructiemodel voor het organiseren van het opbrengstgericht werken. Door het gebruik van het activerende instructiemodel wordt het didactisch handelen en

de afstemming van het onderwijs gekoppeld aan de onderwijsbehoefte van de individuele leerlingen (Scheltinga et al, 2011).

- Maak gebruik van de kwaliteitskaart van Heegsma & Hoffmans (2010) "Samen bouwen aan opbrengstgericht werken" (zie bijlage 1) om vast te kunnen stellen welke facetten van het opbrengstgericht werken verder tot ontwikkeling kunnen worden gebracht. De bouwstenen vormen een ondersteuning bij het vormgeven van het opbrengstgericht werken in de school.

5.2.3 Aanbevelingen naar aanleiding van streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen voor groep 4 tot en met 8.

- Formuleer per leerjaar streefdoelen op zinsniveau en woordniveau. Door het formuleren van streefdoelen is duidelijk waar een groot deel van de leerlingen in de groep aan moet voldoen (Gijssels et al, 2011). Bij het formuleren kan gebruik gemaakt worden van de resultaten van het onderzoek naar de literatuur en de praktijk.
- Laat de leerlingen weten welk leesniveau er gewenst is aan het eind van de jaargroep. Zo weten de leerlingen waar naar toe gewerkt wordt en voorkomen dat leerlingen de oude AVI niveaus blijven gebruiken.

5.2.4 Aanbevelingen naar aanleiding van het kunnen vaststellen of streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs behaald zijn

- Stel een leesprotocol op of herzie het bestaande leesprotocol. Het werken volgens een leesprotocol werkt pro-actief, menen Scheltinga et al (2011) Stagnatie wordt zo snel mogelijk gesignaleerd. Beschrijf hierin:
  - Vastliggende signaleringsmomenten
  - Signalering bij alle leerlingen
  - Signalering bij zwakke leerlingen
  - Middelen die gebruikt worden bij alle leerlingen
  - Middelen die gebruikt worden bij zwakke leerlingen(Cijvat, Koekebacker & Mortel, 2011) Door gegevens uit de signaleringsmomenten te registreren en interpreteren kan vastgesteld worden of streefdoelen behaald zijn.
- Neem een besluit over de eventuele aanschaf van gewenste middelen en het gebruik hiervan. Wentink (2010) meent dat er stilgestaan moet worden bij welke vaardigheid gemeten wordt, en of dit aansluit bij wat op dat moment aan gegevens van die leerling nodig is om het onderwijsaanbod goed aan te kunnen laten sluiten bij de onderwijsbehoeften.

5.3 Discussie

Bij het onderzoek naar de praktijk is gebruik gemaakt van twee onderzoeksgroepen, de teamleden en de leerlingen van groep 4 tot en met 8. Bij de leerlingen van groep 4 tot en met 8 is een onderscheid gemaakt tussen de leerlingen met een score boven, op en onder het leesniveau. Aangezien er in dit onderzoek gekozen is voor een steekproef is de groep bevraagde leerlingen klein. Van elke jaargroep zijn 6 leerlingen bevraagd, waar van ieder leesniveau twee leerlingen vertegenwoordigd zijn. Het is dan ook een discussiepunt of de gegevens uit de steekproef gezien de aantallen wel representatief zijn.

Om een betrouwbaar beeld te krijgen of de leerlingen van groep 4 tot en met 8 weten welk streefniveau er wordt verwacht, zijn de verkregen gegevens voldoende.

Om conclusies te kunnen trekken over de percentages leerlingen die, volgens de leerlingen van groep 4 tot en met 8, het streefniveau moeten behalen is nader onderzoek nodig. Uit het onderzoek blijkt een dusdanige spreiding van de antwoorden van de bevraagde leerlingen met een score boven, op en onder het leesniveau dat het niet mogelijk is om hier conclusies uit te kunnen trekken. Opvallend is dat de bevraagde leerlingen met een score boven het leesniveau over het algemeen lagere percentages aangeven dan de bevraagde leerlingen met een score onder het leesniveau. Uit nader onderzoek bij alle leerlingen zal moeten blijken of dit inderdaad het geval is. Gezien de aantallen in dit onderzoek is dit nu niet hard te maken.

5.4 Antwoord op de praktijkvraag

Middels dit praktijkonderzoek is antwoord verkregen op de praktijkvraag "Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog" in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?". Dit kan gedaan worden met behulp van de PDCA cyclus.

- Plan: het formuleren van leerlingdoelen
Door op het gebied van het voortgezet technisch lezen per leerjaar streefdoelen te formuleren op zinsniveau en woordniveau is duidelijk waar naar toe gewerkt wordt.
- Do: uitvoeren en het meten van leerlingresultaten
Om goed technisch leesonderwijs te kunnen geven moet voldaan worden aan een aantal kenmerken. Door gebruik van het activerende directe instructiemodel bij het voortgezet technisch leesonderwijs wordt tegemoetgekomen aan de onderwijsbehoefte van de leerlingen, zodat het streefdoel behaald kan worden. Door het werken volgens een leesprotocol met vastliggende signaleringsmomenten en interventieperioden kunnen leerling-resultaten gemeten worden.
- Check: de analyse en verklaring van leerlingresultaten.
Door gegevens uit de signaleringsmomenten te registreren en interpreteren kan vastgesteld worden of streefdoelen behaald zijn. Het analyseren en verklaren van toetsresultaten is nodig om het onderwijs af te kunnen stemmen qua leertijd, aanbod en instructie.
- Act: het vaststellen van noodzakelijke interventies en acties om de doelen te bereiken
Opbrengstgericht werken binnen het voortgezet technisch leesonderwijs is zichtbaar in het leerstofaanbod en de afstemming daarvan op de leerlingen, de onderwijstijd en in het didactisch handelen van leraren. Het activerende directe instructiemodel wordt gebruikt om het onderwijs effectief te kunnen organiseren.

Literatuurlijst

- Aarnoutse, C, L. Verhoeven, R. v.h. Zandt, H. Biemond (2003) *Tussendoelen Gevorderde Geletterdheid* Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands
- Ahlers, L. (2006) *Basisstructuur doorgaande leeslijn* Amersfoort, CPS.
- Ambruster, B, F. Lehr, J. Osborn (2003) *Put reading First* US departement of Education, CIERA. National Reading Panel
- Cijvat, I & T. Bloemendaal (2010) *Kwaliteitskaart OGW: Doelen stellen op groeps- en schoolniveau met Cito-toetsen. Hoe doe je dat?* Utrecht, PO Raad
- Cijvat, I & T. Bloemendaal (2010) *Kwaliteitskaart OGW: Gebruik maken van toetsresultaten; voorwaarden op groeps-, school- en bestuursniveau*, Utrecht, PO Raad.
- Cijvat, I, E. Koekebacker & K. v.d. Mortel (2011) *Kwaliteitskaart OGW: Taalleesonderwijs*, Utrecht, PO Raad.
- Citogroep (2006) Toetsoverzicht LVS. (geraadpleegd 8 april 2011 via: www.citogroep.nl)
- Citogroep (2007) Cito-AVI Conversietabellen(geraadpleegd 14 augustus 2011 via www.cito.nl)
- Coyne, M.D., E.J. Kame'enui, D.C. Simmons (2001) Prevention and intervention in Beginning Reading: Two Complex Systems. *Learning Disabilities Research and Practice*, 16 (2) p. 62-73
- Denton, C. A., Vaughn, S., & Fletcher, J. M. (2003). Bringing research based practice in reading intervention to scale. *Learning disabilities research & practice*, 18(3), 201-211. (geraadpleegd 4 juli 2011 via: [bringing_research_based_practice_in_reading_intervention_to_scale.pdf](http://www.learningdisabilities.org/files/bringing_research_based_practice_in_reading_intervention_to_scale.pdf))
- Förerr, M, & J. Stoeldraijer (2009) *Kwaliteitskaart Voortgezet Technisch Lezen*, Utrecht, PO Raad.
- Förerr, M. (2010) *Kwaliteitskaart OGW: Planmatig Opbrengstgericht Werken op schoolniveau en groepsniveau*, Utrecht, PO Raad
- Gentry, J.R. (2006). Breaking the code . *The New Science of beginning Reading and Writing*. Portsmouth: Heinemann
- Gijssels, M., F. Scheltinga, M. van Druenen en L. Verhoeven (2011) *Protocol Leesproblemen en Dyslexie Groep 4* Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands
- Harinck, F. (2009) *Basisprincipes praktijkonderzoek* Antwerpen - Apeldoorn, Garant.
- Hasselt, M van, L. Ligtendag (2011) *Resultaten tellen. Opbrengstgericht en datagestueerd werken in de basisschool*. Rotterdam, CED-groep
- Heegsma, P, & C. Hoffmans (2010) *Kwaliteitskaart: Samen bouwen aan opbrengstgericht werken*, Utrecht, PO Raad.
- Inspectie van het onderwijs (2006) *Iedereen kan leren lezen* (geraadpleegd 8 april 2011 via www.onderwijsinspectie.nl)
- Inspectie van het onderwijs (2009) *Onderwijsverslag 2008/2009* (geraadpleegd 8 april 2011 via: <http://www.onderwijsinspectie.nl/binaries/content/assets/Onderwijsverslagen/2010/Hoofdstuk+10+-+printversie.pdf>)
- Inspectie van het onderwijs (2010) *Opbrengstgericht werken in het basisonderwijs* (geraadpleegd 8 april 2011 via: <http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Opbrengstgericht+werken+in+het+basisonderwijs.html>)
- International Reading Association (2000) *Position Statement: Excellent Reading Teachers* Delaware, International Reading Association
- International Reading Association (2000) *Position Statement: Making a difference means making it different. Honoring children's rights to excellent reading instruction* Delaware, International Reading Association
- International Reading Association (2002) *What is evidence-based reading instruction?* Delaware, International Reading Association
- Koekebacker, E en L. Ahlers (2009) *Voortgezet technisch lezen*. Amersfoort, CPS
- Kuhn, M (2004) helping students become accurate, expressive readers: fluency instruction for small groups. In: *The reading Teacher*, Vol. 58 no. 4 p. 338-344
- Ledoux, Blok en Boogaard (2009) *Opbrengstgericht werken, over de waarde van meetgestueerd onderwijs* Amsterdam, SCO-Kohnstam Instituut.

- Leenders, Y., F. Naafs & I. van den Oord (2002) *Effectieve instructie. Leren lesgeven met het activerende directe instructiemodel* Amersfoort, CPS
- Marsh, Julie A., John F. Pane & Laura S. Hamilton (2006) *Making Sense of Data-Driven Decision Making* (geraadpleegd 3 juli 2011 via http://www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP170.html)
- Oosterloo, A & Paus, H (2010) *Leerstoflijnen lezen beschreven*. Enschede, SLO (geraadpleegd 3 juli 2011 via: www.slo.nl)
- Osborn, J. Lehr. en Hiebert E.H. (2003) *Focus on fluency*. (geraadpleegd 8 april 2011 via: www.prel.org)
- Pameijer, N. & T. van Beukering & S. de Lange (2009) *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*. Leuven, Acco.
- Routman, R. (2003) *Reading Essentials*. Portsmouth NH, Heineman,
- Scheltinga, F., M. Gijssels, M. van Druenen en L. Verhoeven (2011) *Protocol Leesproblemen en Dyslexie Groep 5-8* Nijmegen Expertisecentrum Nederlands
- SLO (2009) *Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen*, Enschede (geraadpleegd 3 juli 2011 via <http://www.slo.nl/downloads/2009/referentiekader-taal-en-rekenen-referentieniveaus.pdf>)
- Smits, A. en T. Braams (2006) *Dyslectische kinderen leren lezen*. Meppel, Boom
- Vernooy, K. (2004) *De weg omhoog. Lage verwachtingen nader bekeken*. Amersfoort, CPS, interne publicatie.
- Vernooy, K. (2006) *Effectief omgaan met risicolezers* Amersfoort, CPS
- Vernooy, K. (2007) *Effectief leesonderwijs nader bekeken* (geraadpleegd 8 april 2011 via: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:6YkWBBy-wt-MJ:schoolaanzet.nl/attachments/session%3Dcloud_mmbase%2B1925887/090403_Paper_effectief_leesonderwijs_nader_bekeken_-_c.vernooy_\(070309\).pdf%3Bjsessionid%3D6393CD4FA309FE98026963AE67D13074+de+goede+school+nader+bekeken+vernooy&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESqj5S-endRfWIMNH78qrLQn75DtJWoXEUmz9frU6Wr_8qsIvFuD7ZExPav8yGyO2fEjeaSLW4kkmzzRkUp7qv7sppm5K7_KcZWIG6bgsXVFXsJtjHHBng89_2OhIj7c_ZTtXGk&sig=AHIEtbQDyQTyFe4TuZr0mtqftTrOYBNxeA](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:6YkWBBy-wt-MJ:schoolaanzet.nl/attachments/session%3Dcloud_mmbase%2B1925887/090403_Paper_effectief_leesonderwijs_nader_bekeken_-_c.vernooy_(070309).pdf%3Bjsessionid%3D6393CD4FA309FE98026963AE67D13074+de+goede+school+nader+bekeken+vernooy&hl=nl&gl=nl&pid=bl&srcid=ADGEESqj5S-endRfWIMNH78qrLQn75DtJWoXEUmz9frU6Wr_8qsIvFuD7ZExPav8yGyO2fEjeaSLW4kkmzzRkUp7qv7sppm5K7_KcZWIG6bgsXVFXsJtjHHBng89_2OhIj7c_ZTtXGk&sig=AHIEtbQDyQTyFe4TuZr0mtqftTrOYBNxeA))
- Wentink, H. (2010) *Toetsgekte Tijdschrift voor Remedial Teaching* (3), 6-10

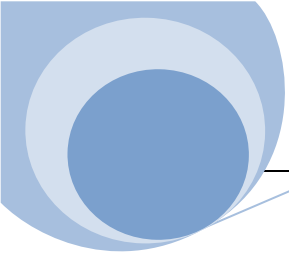
Overige bronnen:

- Inspectie van het onderwijs (2011) *Rapport Onderzoek in het kader van het vierjaarlijkse bezoek op samenwerkingsschool "De Regenboog"*
- Samenwerkingsschool "De Regenboog" *Schoolplan 2007-2011*
- Samenwerkingsschool "De Regenboog" *Toetskalender 2010-2011*
- Samenwerkingsschool "De Regenboog" *Zorgdocument 2010*

Bijlagen

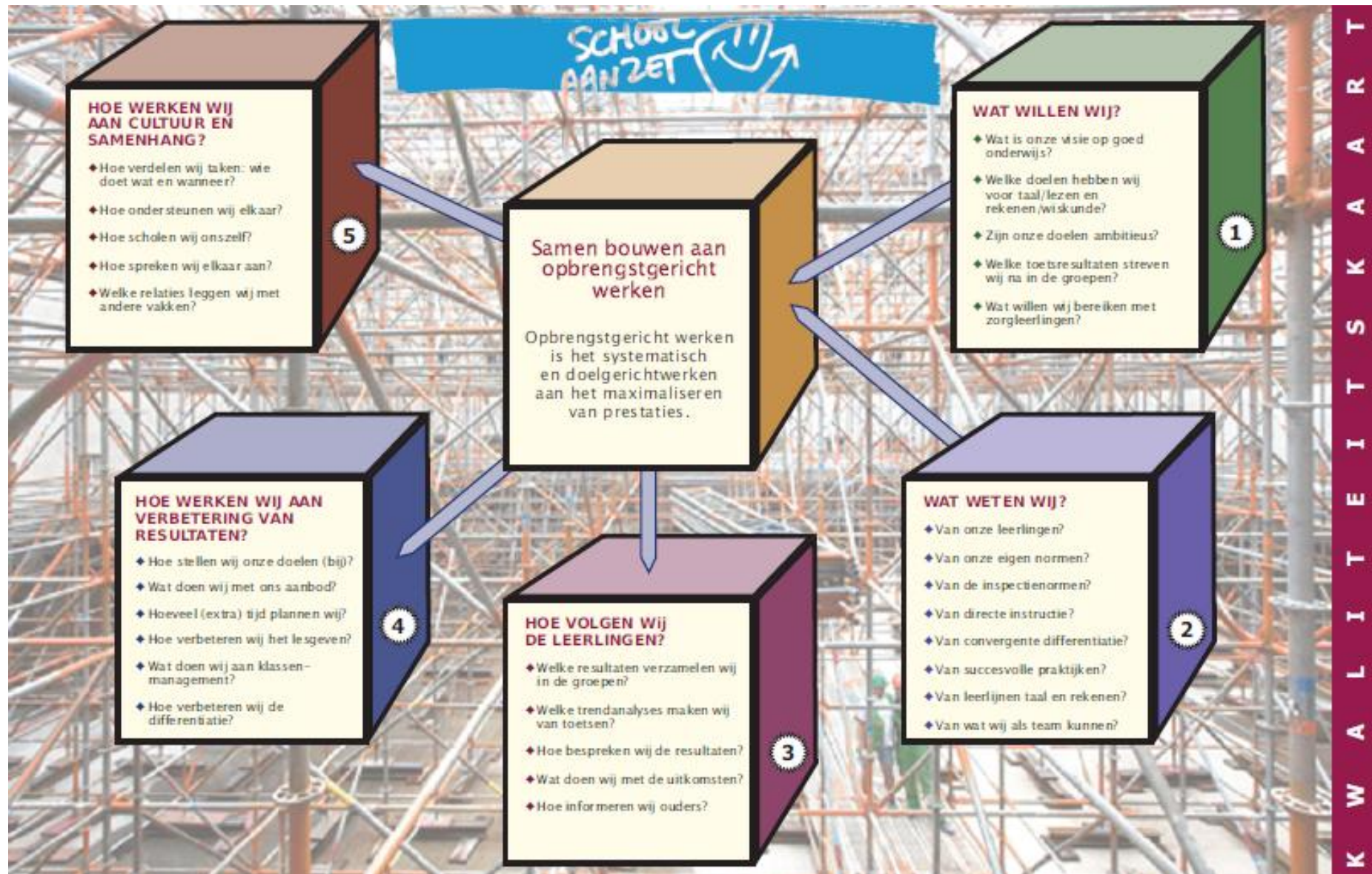
1. Heegsma & Hoffmans (2010) kwaliteitskaart "Samen bouwen aan opbrengstgericht werken"
2. "Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen" (geraadpleegd 3 juli 2011 via www.taalenrekenen.nl) Beschrijving van niveau 1F, het fundamentele niveau aan het eind van de basisschool, op het gebied van lezen.
3. Förrer (2010) De cyclus voor opbrengstgericht werken op schoolniveau
4. Förrer (2010) De cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau
5. Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) advieskalender voor het afnemen van toetsen bij alle leerlingen en zwakke leerlingen.
6. Vragenlijst voor de teamleden
7. Vragenlijst voor de leerlingen van groep 4 tot en met 8

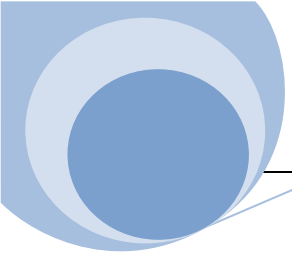

Presteren = lezen met een doel!

Bijlage 1: Heegsma & Hoffmans (2010) kwaliteitskaart "Samen bouwen aan opbrengstgericht werken"

Presteren = lezen met een doel!

Bijlage 2: "Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen"

(geraadpleegd 3 juli 2011 via www.taalenrekenen.nl) Beschrijving van niveau 1F, het fundamentele niveau aan het eind van de basisschool, op het gebied van lezen.

2. Lezen

2.1. Zakelijke teksten

	Niveau 1F
Algemene omschrijving Lezen zakelijke teksten	Kan eenvoudige teksten lezen over alledaagse onderwerpen en over onderwerpen die aansluiten bij de leefwereld.

Teksten

Tekstkenmerken	De teksten zijn eenvoudig van structuur; de informatie is herkenbaar geordend. De teksten hebben een lage informatiedichtheid; belangrijke informatie is gemarkeerd of wordt herhaald. Er wordt niet te veel (nieuwe) informatie gelijktijdig geïntroduceerd. De teksten bestaan voornamelijk uit frequent gebruikte (of voor de leerlingen alledaagse) woorden.

Taken

1. Lezen van informatieve teksten	Kan eenvoudige <i>informatieve</i> teksten lezen, zoals zaakvakteksten, naslagwerken, (eenvoudige) internetteksten, eenvoudige schematische overzichten.
2. Lezen van instructies	Kan eenvoudige <i>instructieve</i> teksten lezen, zoals (eenvoudige) routebeschrijvingen en aanwijzingen bij opdrachten (uit de methode).
3. Lezen van betogende teksten	Kan eenvoudige <i>betogende</i> teksten lezen, zoals voorkomend in schoolboeken voor taal- en zaakvakken, maar ook advertenties, reclames, huis- aan huisbladen.

Kenmerken van de taakuitvoering

Techniek en woordenschat	Kan teksten zodanig vloeiend lezen dat woordherkenning tekstbegrip niet in de weg staat. Kent de meest alledaagse (frequente) woorden, of kan de betekenis van een enkel onbekend woord uit de context afleiden.
Begrijpen	Herkent specifieke informatie, wanneer naar één expliciet genoemde informatie-eenheid gevraagd wordt (letterlijk begrip). Kan (in het kader van het leesdoel) belangrijke informatie uit de tekst halen en kan zijn manier van lezen daar op afstemmen (bijvoorbeeld globaal, precies, selectief/gericht).
Interpreteren	Kan informatie en meningen interpreteren voor zover deze dicht bij de leerling staan.
Evalueren	Kan een oordeel over een tekst(deel) verwoorden.
Samenvatten	
Opzoeken	Kan informatie opzoeken in duidelijk geordende naslagwerken, zoals woordenboeken, telefoongids e.d. Kan schematische informatie lezen en relaties met de tekst expliciteren.

2. Lezen

2.2. Fictionele, narratieve en literaire teksten

	Niveau 1F
Algemene omschrijving Lezen fictionele, narratieve en literaire teksten	Kan jeugdliteratuur belevend lezen.

Teksten

Tekstkenmerken	De structuur is eenvoudig. Het tempo waarin de spannende of dramatische gebeurtenissen elkaar opvolgen is hoog.

Kenmerken van de taakuitvoering

Begrijpen	Herkent basale structurelementen, zoals wisselingen van tijd en plaats, rijm en versvorm. Kan meeleven met een personage en uitleggen hoe een personage zich voelt. Kan gedichten en verhaalfragmenten parafraseren of samenvatten.
Interpreteren	Kan relaties leggen tussen de tekst en de werkelijkheid. Kan spannende, humoristische of dramatische passages in de tekst aanwijzen. Herkent verschillende emoties in de tekst, zoals verdriet, boosheid en blijdschap.
Evalueren	Evalueert de tekst met emotieve argumenten. Kan met medeleerlingen leeservaringen uitwisselen. Kan interesse in bepaalde fictievormen aangeven.

Bijlage 3: Förrer (2010) De cyclus voor opbrengstgericht werken op schoolniveau

Cyclus voor opbrengstgericht werken op schoolniveau

PLAN

- Formuleren of aanscherpen van leerlingdoelen (SMART) op groepsniveau (binnen het kader dat op bovenschools niveau is afgesproken)
- Formuleren van doelen (SMART) voor leerkrachten met betrekking tot de uitvoering van effectief onderwijs: tijd, aanbod, instructie, differentiatie en monitoring (binnen het kader dat op bovenschools niveau is afgesproken)
- Vaststellen van de toetskalender
- Inplannen van deelname aan bovenschools georganiseerde scholing- en netwerkbijeenkomsten
- Inplannen van teamvergaderingen waar gesproken wordt over de uitvoering van effectief onderwijs in de groepen
- Inplannen van coaching van leerkrachten op de werkvloer (klassenbezoeken en nabespreking)
- Inplannen van teamvergaderingen waar gesproken wordt over leerlingresultaten en de consequenties voor de inrichting van het onderwijs in de groepen
- De school legt doelen en afspraken vast in een schoolspecifiek verbeterplan.

DO

- Vanuit de doelen afspraken maken of aanscherpen over de uitvoering van effectief onderwijs: wat is onze werkwijze voor tijd, aanbod, instructie, differentiatie en monitoring?
- Uitvoeren van de afgesproken werkwijze in de groepen door de leerkrachten
- Monitoring en ondersteuning van de uitvoering van de afgesproken werkwijze door de interne begeleider/taalkoördinator en schoolleider
- Deelname aan bovenschoolse bijeenkomsten
- In teamvergaderingen aandacht voor de uitvoering van effectief onderwijs
- Toetsafname volgens de toetskalender.

CHECK

De leerlingresultaten:

- Gegevens van de groepen weergeven in tabellen en grafieken die een totaaloverzicht geven.
- Analyse: Wat zien we? In welke mate worden de doelen bereikt? Door de school als geheel? Door afzonderlijke groepen?
- Verklaring van de resultaten: Waar ligt dat aan? Hoe komt dat? Hoe is dat te verklaren?
- Vergelijking van de resultaten van de school met die van de andere scholen. Hoe doen we het als school in vergelijking met de andere scholen? Hoe is dat te verklaren?

De uitvoering van effectief onderwijs:

- Beoordeling van de uitvoering van de afgesproken werkwijze door de schoolleider: worden de doelen gehaald? Wat gaat goed (schoolbreed, per groep, per leerkracht) Wat vraagt aandacht (schoolbreed, per groep, per leerkracht)?

ACT

- Teambespreking: reflectie naar aanleiding van de analyse van de leerlingresultaten en de uitvoering van effectief onderwijs. Vragen die aan de orde kunnen komen:
  - Welke interventies en acties zijn nodig om leerlingen de doelen te laten behalen?
  - Zijn de doelen (voor alle leerlingen) scherp genoeg geformuleerd of kunnen we de lat hoger leggen?
  - Is de tijd die we ingepland hebben voor de basisvaardigheden voldoende?
  - Wordt de tijd daadwerkelijk en effectief besteed?
  - Is er structureel en frequent extra tijd ingepland voor de risicoleerlingen?
  - Vraagt de doorgaande lijn voor groep 1 tot en met 8 aanscherping?
  - Is er in elke groep sprake van een beredeneerd aanbod?
  - Beschikken we over geschikte methoden en materialen?
  - Worden de methoden en materialen goed gebruikt?
  - Wordt het directe instructiemodel goed uitgevoerd?
  - Is er sprake van verlengde instructie?
  - Is sprake van een uitdagend aanbod voor de leerlingen die meer aankunnen?
- Teamafspraken: Wat gaan we eraan doen? Bijstellen en aanscherpen van doelen en afspraken over leerlingresultaten en de uitvoering van effectief onderwijs.

Bijlage 4: Förrer (2010) De cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau

Cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau

De cyclus voor opbrengstgericht werken op groepsniveau wordt in een schooljaar meerdere keren doorlopen. Hoe vaak, is mede afhankelijk van het vakgebied en de toetsmomenten voor dat vakgebied. In groep 3 bijvoorbeeld is het aan te raden de cyclus voor het aanvankelijk technisch lezen vier maal te doorlopen: start schooljaar tot herfstsignalering, oktober tot wintersignalering, februari tot lentesignalering, april tot eindsignalering.

Hieronder worden de stappen van de cyclus nog verder uitgewerkt:

PLAN

- Opstellen van een groepsplan voor de afgesproken periode op basis de doelen die op schoolniveau geformuleerd zijn
- Wanneer van toepassing individuele handelingsplannen maken op basis van het groepsplan
- Afspraken die schoolniveau gemaakt zijn over de uitvoering van effectief onderwijs wanneer nodig specificeren voor de eigen groep en vastleggen in de klassenmap
- Inplannen van de methode
- Inplannen van de toetsen volgens de toetskalender die op schoolniveau is vastgesteld.

DO

- Uitvoeren van het groepsplan (en wanneer van toepassing individuele handelingsplannen)
- Geven van effectief onderwijs volgens de werkwijze die op schoolniveau is afgesproken
- Deelname aan teambijeenkomsten
- Deelname aan coaching op de werkvloer
- Deelname aan scholing- en netwerkbijeenkomsten op bovenschools niveau
- Afnemen van toetsen volgens de toetskalender.

Check

- Verzamelen van leerlinggegevens in een groepsoverzicht
- Analyse van de leerlingresultaten op groepsniveau: Hoe staat de groep ervoor?
  - Hoe verhouden de resultaten zich tot de vorige toetsgegevens?
  - Hoe verhouden de resultaten zich tot de streefdoelen?
- Analyse van leerling resultaten op individueel niveau: worden de doelen gehaald?
- Verklaring van leerlingresultaten op groepsniveau
- Verklaring van leerlingresultaten op individueel niveau
- Evaluatie van het groepsplan (en individuele handelingsplannen): zijn de interventies goed uitgevoerd en hebben ze effect gehad?

Act

- Signaleren van leerlingen die extra aandacht nodig hebben
- Clusteren van leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften: bijvoorbeeld instructiegevoelig, instructieafhankelijk, instructieonafhankelijk
- Maatregelen nemen om de uitvoering van effectief onderwijs aan te scherpen.

Bijlage 5: Cijvat, Koekebacker & Mortel (2011) advieskalender voor het afnemen van toetsen bij alle leerlingen en zwakke leerlingen.

Groep 1 en 2

meetmoment	toets alle leerlingen	zwakke leerlingen
Groep 1		
januari/februari en/of mei/juni	Taal voor Kleuters (Cito)	
Groep 2		
oktober/november	Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito)	
januari/februari en/of mei/juni	Taal voor Kleuters (Cito) groep 2	
maart/april	Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito)	

Groep 3

meetmoment	toets alle leerlingen	zwakke leerlingen (D en E niveau op Toetsen Technisch lezen)
1 oktober/november	Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito)	
2 januari/februari	Toetsen technisch Lezen (Leestechneik)	
Tussenmeting april		Screeningsinstrument Beginnende Geletterdheid (Cito)
3 mei/juni	Toetsen technisch Lezen (Leestechneik)	DMT kaart 1, 2 en 3 AVI M3 / AVI E3

Groep 4 t/m 7

meetmoment	toets alle leerlingen	zwakke leerlingen (D en E niveau op Toetsen Technisch lezen)
Tussenmeting oktober/november		Screeningsinstrument Dyslexie (Cito)
1 januari/februari	Toetsen technisch Lezen (Leestempo)	DMT AVI
Tussenmeting april		Screeningsinstrument Dyslexie (Cito)
2 mei/juni	Toetsen technisch Lezen (Leestempo)	DMT AVI

Groep 8

meetmoment	toets alle leerlingen	zwakke leerlingen (D en E niveau op Toetsen Technisch lezen)
Tussenmeting november		Screeningsinstrument Dyslexie (Cito)
1 januari/februari	Toetsen technisch Lezen (Leestempo)	DMT AVI
Tussenmeting april		Screeningsinstrument Dyslexie (Cito)

Bijlage 6: Vragenlijst voor de teamleden

Vragenlijst voor het team

Geachte collega,

In het kader van mijn opleiding "Master in Special Educational Needs, uitstroomprofiel Onderwijs en leerproblemen" wil ik je vragen om deze vragenlijst in te vullen. Door middel van deze vragenlijst doe ik onderzoek naar de mening van jullie als teamleden met de vraag: "Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog in groep 4 tot en met 8 opbrengstgericht gewerkt worden, zodat per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald kunnen worden?".

De vragenlijst bestaat uit 17 vragen. Er zijn 12 open vragen en 5 vragen waar een percentage gevraagd wordt. Bij de vragen gaat het om jouw mening. Ik wil je vragen om alle vragen in te vullen, ook al hebben sommige vragen geen betrekking op de eigen groep. Het is voor mij van belang om de mening van de teamleden goed in kaart te kunnen brengen. Ons team is niet groot. Ik wil je daarom vragen om de vragen zo goed en uitvoerig mogelijk te beantwoorden. Het invullen neemt ongeveer 10 minuten in beslag.

Wil je de vragenlijst na het invullen, uiterlijk 30 mei 2011, retourneren in mijn postvak of terugsturen via de mail?

Alvast bedankt voor de medewerking!

Groetjes Carola

Voortgezet technisch lezen

1. Wat is volgens jou technisch lezen?

---

2. Wat is volgens jou voortgezet technisch lezen?

---

3. Wat zijn volgens jou de kenmerken van het technisch leesonderwijs?

Opbrengstgericht werken

4. Wat is volgens jou opbrengstgericht werken?

---

5. Uit welke facetten bestaat volgens jou het opbrengstgericht werken?

---

6. Hoe kan er volgens jou op schoolniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

---

7. Hoe kan er volgens jou op groepsniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

---

8. Hoe kan er volgens jou op leerlingniveau op het gebied van het voortgezet technisch leesonderwijs opbrengstgericht gewerkt worden?

Streefdoelen

9. Wat zijn volgens jou streefdoelen?

---

10. Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens jou voor groep 4 vastgesteld worden?

Eind groep 4 leest ____ % van de leerlingen minimaal op AVI niveau E4.

Eind groep 4 heeft ____ % van de leerlingen minimaal een A of B score op de DMT.

Eind groep 4 heeft maximaal ____ % van de leerlingen een D of E score op de DMT.

Eventuele aanvullingen:

---

11. Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens jou voor groep 5 vastgesteld worden?

Eind groep 5 leest ____ % van de leerlingen minimaal op AVI niveau E5.

Eind groep 5 heeft ____ % van de leerlingen minimaal een A of B score op de DMT.

Eind groep 5 heeft maximaal ____ % van de leerlingen een D of E score op de DMT

Eventuele aanvullingen:

---

12. Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens jou voor groep 6 vastgesteld worden?

Eind groep 6 leest ____ % van de leerlingen minimaal op AVI niveau E6.

Eind groep 6 heeft ____ % van de leerlingen minimaal een A of B score op de DMT.

Eind groep 6 heeft maximaal ____ % van de leerlingen een D of E score op de DMT

Eventuele aanvullingen:

---

13. Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens jou voor groep 7 vastgesteld worden?

Eind groep 7 leest ____ % van de leerlingen minimaal op AVI niveau E7.

Eind groep 7 heeft ____ % van de leerlingen minimaal een A of B score op de DMT.

Eind groep 7 heeft maximaal ____ % van de leerlingen een D of E score op de DMT
Eventuele aanvullingen:

14. Welke streefdoelen op het gebied van voortgezet technisch lezen kunnen er volgens jou voor groep 8 vastgesteld worden?

Eind groep 8 leest ____ % van de leerlingen minimaal op AVI niveau Plus.
Eind groep 8 heeft ____ % van de leerlingen minimaal een A of B score op de DMT.
Eind groep 8 heeft maximaal ____ % van de leerlingen een D of E score op de DMT
Eventuele aanvullingen:

Vaststellen of streefdoelen behaald zijn

15. Welke middelen zijn er volgens jou aanwezig om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?

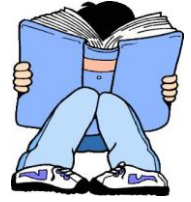
16. Welke middelen zijn volgens jou gewenst om vast te kunnen stellen dat de per leerjaar vastgestelde streefdoelen binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 behaald zijn?

17. Hoe kan er binnen het voortgezet technisch leesonderwijs in groep 4 tot en met 8 volgens jou vastgesteld worden of de per leerjaar vastgestelde streefdoelen behaald zijn?

Opmerkingen

Bijlage 7: Vragenlijst voor de leerlingen van groep 4 tot en met 8

Vragenlijst voor de leerlingen

Hoi!

Ik wil je graag een paar vragen stellen over voortgezet technisch lezen, om het leesonderwijs nog beter te kunnen maken. Na het invullen mag je de vragenlijst weer inleveren bij je meester of juf.

Mijn naam is: _____

Ik zit in groep: _____

In mijn groep zitten _____ kinderen

1. Wat is volgens jou technisch lezen?

---

2. Wat is volgens jou voortgezet technisch lezen?

---

3. Wat vind jij dat je moet kunnen lezen aan het eind van jouw groep?

AVI niveau _____

4. Hoeveel kinderen moeten dat kunnen?

_____

5. Wil je nog iets zeggen over het voortgezet technisch leesonderwijs op "De Regenboog"?

Bedankt voor het invullen!

Juf Carola

